Journal Future Studies of the Islamic Revolution

3

Vol. 7
Autumn 2026

Research Paper

Received:
24 September 2025
Revised:
27 August 2026
Accepted:
09 September 2026
Published:
23 September 2026
P.P: 63-98

ISSN: 2008-3564
E-ISSN: 2645-5285

Exploring the Critical Drivers and Factors in the Future Governance of Social Media in Iran: A Meta-Synthesis Approach•

Farshad Kharazian*[1] | Mohammad Rahim Eivazi[2] | Ali Asghar Pourezzat[3] | Mojtaba Amiri[4]

Abstract

Background and Objective: The governance of social media has become a complex challenge for governments worldwide. In the Iranian context, these platforms serve a dual function: they are simultaneously tools for civic participation and transparency, and perceived as conduits for national security and cultural threats. This dichotomy has created significant policy ambiguity. This research aims to comprehensively identify and analyze the key drivers and factors influencing the future of social media governance in Iran, with an emphasis on the principles of transparency and accountability.

Methodology: This study employs a qualitative, meta-synthesis approach. Findings from systematically selected Persian and English academic articles were integrated and analyzed using the seven-stage Sandelowski and Barroso model. To ensure scientific rigor, the research adhered to the four criteria proposed by Lincoln and Guba: credibility, transferability, dependability, and confirmability.

Findings: The primary drivers shaping the future of social media governance in Iran can be classified into four main categories: 1. Political and Governmental (including the state's macro-approach and national security considerations), 2. Socio-Cultural (including public demands and media literacy), 3. Economic (including media ownership), and 4. Technological (including infrastructure development). The analysis reveals a key uncertainty between two strategic approaches: "Open Governance" (based on transparency) and "Control-Oriented Governance" (based on security). Critically, public trust was identified as a foundational driver that directly influences the strategic choice between these two paradigms.

Conclusion: The future of social media governance in Iran is not technologically deterministic but is rather the product of a complex interaction between public trust, the state's strategic choices, and other contextual drivers. This research provides a comprehensive map of the forces shaping this domain, offering a foundation for informed policymaking. Rebuilding trust through a genuine commitment to transparency and accountability is the key to achieving sustainable and effective governance.

Keywords: Social Media Governance, Transparency, Futures Studies, Drivers, Public Trust.

1. Corresponding Author: PhD Student in Futures Studies, Alborz Campus, University of Tehran, Tehran, Iran.
Email: F.kharazian@ut.ac.ir
2. Professor, Faculty of Governance, College of Management, University of Tehran, Tehran, Iran.
Email: Mr.eivazi@ut.ac.ir
3. Professor, Faculty of Public Administration and Organizational Sciences, College of Management, University of Tehran, Tehran, Iran. Email: pourezzat@ut.ac.ir
4. Professor, Faculty of Public Administration and Organizational Sciences, College of Management, University of Tehran, Tehran, Iran. Email: mamiry@ut.ac.ir

• This article is derived from a Ph.D. dissertation in Futures Studies at the University of Tehran.

Cite this Paper: Kharazian, F & Eivazi, M.R & Pourezzat, A.A & Amiri, M (2026). Exploring the Critical Drivers and Factors in the Future Governance of Social Media in Iran: A Meta-Synthesis Approach. *Future Studies of the Islamic Revolution*, *3*(7), 63–98.
Doi: https://doi.org/10.47176/fsir.2026.1395

Publisher: Imam Hussein University

© Author(s) retain the copyright and full publishing rights

This article is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License(CC BY 4.0)

OPEN ACCESS

نشریه علمی آینده‌پژوهی انقلاب اسلامی

تحلیل پیشران‌ها و عوامل کلیدی مؤثر بر آینده حکمرانی شبکه‌های اجتماعی در ایران: یک پژوهش فراترکیب*

فرشاد خرازیان*[۱] | محمدرحیم عیوضی[۲] | علی اصغر پورعزت[۳] | مجتبی امیری[۴]

۳
دوره هفتم
پاییز ۱۴۰۵

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۷/۰۲
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۵/۰۶/۰۵
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۶/۱۸
تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۷/۰۱
صص: ۹۸-۶۳

شاپا چاپی: ۴۵۲۸-۲۰۰۸
الکترونیکی: ۲۶۴۵-۵۰۷۲

چکیده

زمینه و هدف: با گسترش روزافزون شبکه‌های اجتماعی، حکمرانی بر این فضا به چالشی پیچیده برای دولت‌ها تبدیل شده است. در ایران، این پلتفرم‌ها کارکردی دوگانه دارند؛ از یک سو ابزاری برای مشارکت مدنی و شفافیت و از سوی دیگر، بستری برای تهدیدات امنیتی و فرهنگی محسوب می‌شوند. این دوگانگی، خط‌مشی‌گذاری را با ابهام مواجه ساخته است. هدف این پژوهش، شناسایی و تحلیل جامع پیشران‌ها و عوامل کلیدی مؤثر بر آینده حکمرانی شبکه‌های اجتماعی در ایران با تأکید بر ابعاد شفافیت و پاسخگویی است.

روش: پژوهش حاضر با رویکرد کیفی و روش فراترکیب انجام شده است. یافته‌های مقالات علمی-پژوهشی فارسی و انگلیسی که به صورت نظام‌مند انتخاب شده‌اند، با بهره‌گیری از الگوی هفت مرحله‌ای سندلوسکی و باروسو ترکیب و تحلیل شدند. برای تضمین اعتبار علمی پژوهش، از معیارهای چهارگانه لینکلن و گوبا (اعتبار، انتقال‌پذیری، وابستگی و تأییدپذیری) استفاده شد.

یافته‌ها: پیشران‌های اصلی آینده حکمرانی شبکه‌های اجتماعی در ایران در چهار دسته «سیاسی و حاکمیتی» (شامل رویکرد کلان حاکمیت و ملاحظات امنیت ملی)، «اجتماعی و فرهنگی» (شامل مطالبات عمومی و سواد رسانه‌ای)، «اقتصادی» (شامل مالکیت رسانه‌ای) و «فناورانه» (شامل توسعه زیرساخت‌ها) قابل دسته‌بندی هستند. تحلیل‌ها یک عدم قطعیت کلیدی میان دو رویکرد راهبردی «حکمرانی باز» (مبتنی بر شفافیت) و «حکمرانی کنترلی» (مبتنی بر امنیت) را نشان می‌دهد. در این میان، «اعتماد عمومی» به منزله یک پیشران بنیادین عمل می‌کند که بر انتخاب میان این دو رویکرد تأثیر مستقیم دارد.

نتیجه‌گیری: آینده حکمرانی شبکه‌های اجتماعی در ایران، یک تقدیر فناورانه نیست، بلکه محصول تعامل پیچیده میان اعتماد عمومی، انتخاب‌های راهبردی حاکمیت و پیشران‌های زمینه‌ای خواهد بود. این پژوهش یک نقشه جامع از نیروهای شکل‌دهنده به آینده این فضا ارائه می‌دهد که می‌تواند مبنایی برای خط‌مشی‌گذاری آگاهانه باشد. بازسازی اعتماد از طریق تعهد واقعی به شفافیت و پاسخگویی، کلید دستیابی به یک حکمرانی پایدار است.

کلیدواژه‌ها: حکمرانی شبکه‌های اجتماعی، شفافیت ، آینده‌پژوهی، پیشران‌ها، اعتماد عمومی.

۱. نویسنده مسئول: دانشجوی دکتری آینده‌پژوهی، پردیس البزر، دانشگاه تهران، تهران، ایران.
Email: F.kharazian@ut.ac.ir

۲. استاد، دانشکده حکمرانی، دانشکدگان مدیریت، دانشگاه تهران، تهران، ایران .
Email: Mr.eivazi@ut.ac.ir

۳. استاد، دانشکده مدیریت دولتی و علوم سازمانی، دانشکدگان مدیریت، دانشگاه تهران، تهران، ایران.
Email: pourezzat@ut.ac.ir

۴. استاد، دانشکده مدیریت دولتی و علوم سازمانی، دانشکدگان مدیریت، دانشگاه تهران، تهران، ایران.
Email: mamiry@ut.ac.ir

* مقاله حاضر برگرفته از رساله دکتری رشته آینده پژوهی دانشگاه تهران است.

استناد: خرازیان، فرشاد و عیوضی، محمدرحیم و پورعزت، علی‌اصغر و امیری، مجتبی (۱۴۰۵). تحلیل پیشران‌ها و عوامل کلیدی مؤثر بر آینده حکمرانی شبکه‌های اجتماعی در ایران: یک پژوهش فراترکیب. **نشریه علمی آینده‌پژوهی انقلاب اسلامی**، ۳(۷)، ۹۸-۶۳. Doi: https://doi.org/10.47176/fsir.2026.1395

ناشر: دانشگاه جامع امام حسین(ع)

© نویسنده(گان) حق تکثیر و کلیه حقوق انتشار را برای خود محفوظ می‌دارند.

این مقاله تحت لیسانس آفرینندگی مردمی(Creative Commons License- CC BY)در دسترس شما قرار گرفته است.

OPEN ACCESS

مقدمه و بیان مسئله

در دهه‌های اخیر، شـبکه‌های اجتماعی مجازی از ابزارهای سـرگرمی و ارتباطات فردی فراتر رفته و به یکی از تأثیرگذارترین کنشـگران در عرصـه‌های سـیاسـی، اجتماعی و فرهنگی جوامع گوناگون تبدیل شـده‌اند (رحمان زاده، ۱۳۸۹). این پلتفرم‌ها با برهم زدن مدل‌های سـنتی ارتباطات (یک‌سویه و عمودی) و ایجاد یک «فضای جریان» افقی و تعاملی، قدرت را از نهادهای متمرکز به سـمت شبکه‌ها و کاربران منفرد سوق داده‌اند (شاه قاسمی، ۱۳۸۵؛ مومنی و همکاران، ۱۴۰۳). این دگرگونی، کارکردهای دوگانه‌ای را به همراه داشته است؛ از یک سو، شبکه‌های اجتماعی به منزله ابزاری برای تقویت مشـارکت سـیاسـی، شـکل‌دهی به حوزه عمومی، افزایش شـفافیت و مطالبه پاسخگویی از حکومت‌ها عمل کرده‌اند (امیری و نوری مراد آبادی، ۱۳۹۱؛ محمود اوغلی، ۱۳۹۵). از سوی دیگر، همین فضا به ابزاری برای انتشار سازمان‌یافته اخبار جعلی، به چالش کشیدن امنیت ملی از طریق جنگ نرم و شـکل‌گیری بحران‌های اجتماعی تبدیل شـده اسـت (امین الرعایا و امین الرعایا، ۱۴۰۲؛ فضلعلی و همکاران، ۱۴۰۰).

جامعه ایران نیز به شکلی عمیق با این واقعیت دوگانه درگیر است. شبکه‌های اجتماعی در ایران به مهم‌ترین منبع کسب اطلاعات برای بخش بزرگی از جامعه، به ویژه نسل جوان، تبدیل شده و در رویدادهای گوناگون سیاسی و اجتماعی نقشی انکارناپذیر در بسیج افکار عمومی و سازماندهی کنش‌های جمعی ایفا کرده‌اند (هرسیج و ربیعی نیا، ۱۴۰۲). این کارکرد، از منظر حاکمیت، چالشی جدی برای «امنیت ملی» و «امنیت فرهنگی» محسـوب می‌شـود و اغلب در چارچوب «جنگ نرم» تحلیل می‌گردد (مهانیان و مجردی، ۱۳۹۳؛ بسـطامی و جوادزاده، ۱۳۹۴). این نگرش، توجیه‌کننده اصـلی رویکردهای کنترلی مانند فیلترینگ گسـترده و حتی قطع کامل اینترنت در شـرایط بحرانی بوده اسـت (جیردهی و همکاران، ۱۳۹۸). در مقابل، شـهروندان و جامعه مدنی، این فضـا را به منزله ابزاری برای نظارت بر قدرت، مطالبه حقوق شهروندی و جبران «بحران اعتماد» به رسانه‌های رسمی می‌بینند (امیری و نوری مراد آبادی، ۱۳۹۱).

این تقابل میان رویکرد «کنترل‌محور» حاکمیت و رویکرد «مشـارکت‌محور» جامعه، مسئله اصـلی این پژوهش را شـکل می‌دهد: آینده «حکمرانی» بر شـبکه‌های اجتماعی در ایران با چه سـناریوهایی

روبرو اســـت و این ســـناریوها چه تأثیری بر مفاهیم بنیادین حکمرانی خوب، یعنی «شـــفافیت» و «پاسـخگویی»، خواهند داشـت؟ انتخاب هر مسیر در این زمینه، نه یک تصـمیم صـرفاً فنی، بلکه یک انتخاب راهبردی با پیامدهای عمیق برای آینده ساختار سیاسی و اجتماعی کشور است.

هدف، اهمیت و شناسایی شکاف پژوهشی

اگرچه پژوهش‌های گوناگونی به بررسی ابعاد مختلف شبکه‌های اجتماعی در ایران پرداخته‌اند (برای نمونه: از نقش شـبکه‌های اجتماعی در جنبش‌های اعتراضـی (هرسـیج و ربیعی نیا، ۱۴۰۲)، تأثیر بر هویت جوانان (قاسـمی و همکاران، ۱۳۹۱)،تحلیل‌های حقوقی و امنیتی (امین الرعایا و امین الرعایا، ۱۴۰۲)) اما یک شکاف پژوهشی مهم در این میان به چشم می‌خورد. اغلب این مطالعات به صـــورت جزیره‌ای و بر یک جنبه خاص از این پدیده متمرکز بوده‌اند و جای خالی یک پژوهش جامع که بتواند با نگاهی کلان و آینده‌نگر، یافته‌های این حوزه وسـیع را یکپارچه کرده و نیروهای محرک اصلی را شناسایی کند، به شدت احساس می‌شود.

بر این اسـاس، هدف اصـلی این پژوهش، شـناسـایی، تحلیل و دسـته‌بندی «پیشـران‌ها و عوامل کلیدی» مؤثر بر آینده خط‌مشـــی‌گذاری و حکمرانی شـــبکه‌های اجتماعی در ایران، از طریق یک مرور جامع و نظام‌مند است.

اهمیت این پژوهش در آن است که با ارائه یک نقشه راه مبتنی بر شواهد علمی برای خط‌مشی‌گذاران و پژوهشـگران، به آن‌ها کمک می‌کند تا از تصـمیم‌گیری‌های واکنشـی و کوتاه‌مدت فاصـله گرفته و به سمت تدوین راهبردهای پایدار و آینده‌نگر حرکت کنند (برای نمونه: نوریجانی و همکاران، ۱۴۰۲).

ضـرورت انجام این پژوهش نیز از آنجا ناشی می‌شـود که پیچیدگی و سـرعت تحولات در این حوزه، هرگونه خط‌مشی‌گذاری بدون شناخت عمیق پیشران‌ها را ناکارآمد و حتی مخرب می‌سازد. این پژوهش در صـدد اسـت با به کارگیری روش «فراترکیب» بر روی مجموعه‌ای وسـیع از مقالات علمی، این فهم بنیادین را فراهم آورد و سنگ بنای محکمی برای پژوهش‌های آتی ایجاد نماید.

مبانی نظری پژوهش

آینده حکمرانی شبکه‌های اجتماعی و تأثیر آن بر شفافیت و پاسخگویی، موضوعی چندوجهی است که درک آن نیازمند مبانی نظری مستحکم و مروری جامع بر پژوهش‌های پیشین است. این بخش از پژوهش در دو قسمت اصلی سازماندهی شده است. در قسمت نخست، مبانی نظری کلیدی شامل مفاهیم «حکمرانی و مدل‌های آن»، «شفافیت»، «پاسخگویی» و «قدرت و کنشگری در فضای مجازی» با استناد به ادبیات علمی تبیین می‌شود. در قسمت دوم، پیشینه پژوهش‌های انجام‌شده در ایران و جهان در حوزه‌های مرتبط، به ویژه مطالعات آینده‌پژوهانه، مورد بررسی و تحلیل قرار می‌گیرد تا ضمن نمایش وضعیت دانش موجود، جایگاه و شکافی که این پژوهش در صدد پر کردن آن است، به روشنی مشخص گردد.

حکمرانی و مدل‌های آن در فضای مجازی

حکمرانی به منزله فرایند قاعده گذاری، اجرای قواعد، نظارت و اعمال قدرت مشروع برای دستیابی به اهداف مشترک تعریف می‌شود. با ظهور جامعه شبکه‌ای، مفهوم حکمرانی نیز متحول شده و «حکمرانی دیجیتال» به الگویی فراگیر برای اصلاحات در عرصه‌های گوناگون کشورداری تبدیل شده است. حکمرانی دیجیتال با کاهش کاغذبازی، مهندسی مجدد نهادها، افزایش مشارکت مردمی و تقویت پایه‌های دموکراسی، به دنبال افزایش کارایی و اثربخشی دولت است (نوریجانی و همکاران، ۱۴۰۲). در ادبیات علمی، دو مدل اصلی و متعارض برای حکمرانی بر شبکه‌های اجتماعی قابل شناسایی است:

- حکمرانی باز[1]: این مدل که ریشه در نظریه حوزه عمومی هابرماس دارد، بر سه اصل کلیدی «شفافیت»، «مشارکت» و «پاسخگویی» استوار است (جیردهی و همکاران، ۱۳۹۸). هدف اصلی در این رویکرد، استفاده از فناوری‌های نوین برای تقویت دموکراسی، افزایش اعتماد عمومی و مبارزه با فساد از طریق جریان آزاد اطلاعات است. حکومت باز به دنبال ایجاد فضایی برای گفتگوی مدنی و مشارکت حداکثری شهروندان در فرایندهای تصمیم‌گیری است و از این طریق، به دنبال افزایش مشروعیت و کارآمدی

1 Open Governance

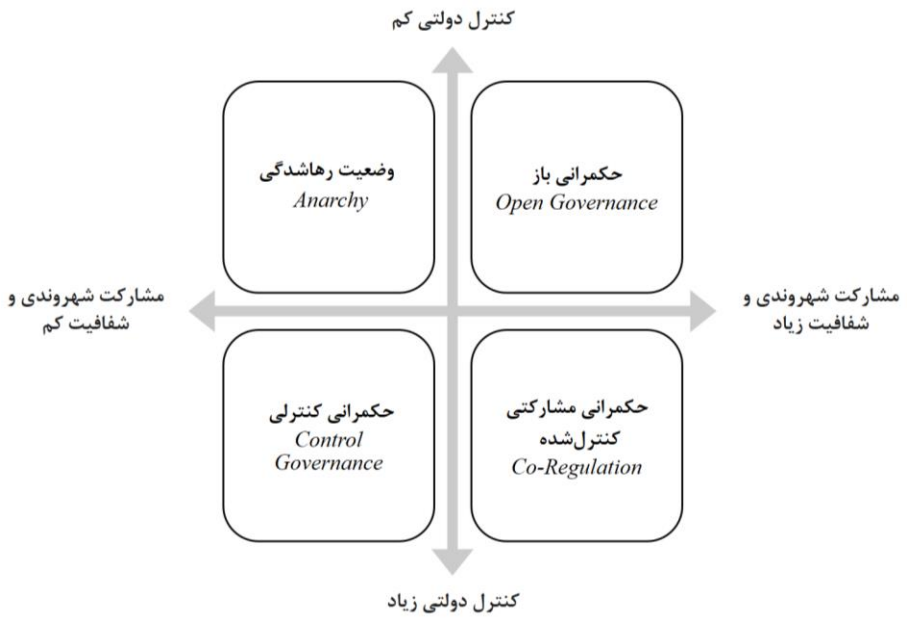
خود اســـت (نوریجانی و همکاران، ۱۴۰۲). موانع تحقق این مدل در ایران شـــامل چالش‌های قانونی، مدیریتی، فرهنگی و فنی است (کیاکجوری، ۱۴۰۳).

- حکمرانی کنترلی[1] : این مدل در نقطه مقابل حکمرانی باز قرار دارد و بر ضـــرورت نظارت و کنترل شدید دولت بر فضای مجازی تأکید می‌کند. توجیه اصلی این رویکرد، «حفظ امنیت ملی»، «مقابله با تهدیدات نرم»، «جلوگیری از شـــکل‌گیری بحران‌های اجتماعی» و «صـیانت از فرهنگ و ارزش‌های جامعه» اســت (امین الرعایا و امین الرعایا، ۱۴۰۲؛ بســـطامی و جوادزاده، ۱۳۹۴). در این مدل، شـــبکه‌های اجتماعی به منزله ابزاری برای جنگ ترکیبی و براندازی نرم تلقی می‌شوند که مدیریت و کنترل آن‌ها برای حفظ ثبات سیاسی و اجتماعی ضروری است (مهانیان و مجردی، ۱۳۹۳). سازوکارهای اجرایی این مدل شـامل فیلترینگ، مسـئولیت‌پذیری کیفری و حقوقی پلتفرم‌ها و در نهایت، قطع کامل اینترنت در شرایط بحرانی است (جیردهی و همکاران، ۱۴۰۰).

تحلیل ادبیات نظری نشـان می‌دهد که خط‌مشـی‌گذاری در حوزه فضـای مجازی بر یک طیف گسترده قرار دارد که دو سر آن را دو پارادایم کاملاً متعارض «حکمرانی باز» و «حکمرانی کنترلی» تشـــکیل می‌دهند. هر یک از این رویکردها، بر مبانی فلســـفی متفاوتی اســـتوار بوده و اهداف و سازوکارهای اجرایی خاص خود را دنبال می‌کنند.

حکمرانی باز، با تأکید بر شفافیت و مشارکت، به دنبال توانمندسازی شهروندان است، در حالی که حکمرانی کنترلی، با اولویت‌بخشـــی به امنیت، به دنبال مدیریت و مهار تهدیدات اســـت. این دوگانگی را می‌توان در قالب یک مدل دومحوری به شرح نمودار (۱) نمایش داد.

1 Control Governance

نمودارشماره ۱. مدل مفهومی دوگانگی رویکردهای حکمرانی بر شبکه‌های اجتماعی (منبع: یافته‌های پژوهش)

همانطور که در نمودار ۱ نشـان داده شـده اسـت، چهار وضـعیت ایده‌آل برای حکمرانی قابل تصـور اسـت. «حکمرانی باز» در یک سر طیف، به دنبال به حداکثر رسـاندن مشـارکت و به حداقل رساندن کنترل است، در حالی که «حکمرانی کنترلی» دقیقاً مسیری معکوس را طی می‌کند. الگوی «حکمرانی مشـارکتی کنترل‌شـده»، که در قوانین جدید اتحادیه اروپا مانند قانون خدمات دیجیتال تجلی یافته اسـت (جاسـت و سـوروین ، ۲۰۲۴)، تلاشـی اسـت برای ایجاد توازن میان این دو، یعنی حفظ مشـارکت شـهروندان در عین افزایش مسـئولیت‌پذیری و کنترل بر پلتفرم‌ها. آینده حکمرانی شـبکه‌های اجتماعی در ایران نیز در نوسـان و حرکت میان این ربع‌ها و در جسـتجوی نقطه تعادل مطلوب خود خواهد بود.

در کنار این دو مدل اصلی، پژوهشگران ایرانی به دنبال ارائه چارچوب‌های نظری بومی بوده‌اند. مدل «حکمرانی اقتداری منعطف» تلاش دارد تا با ترکیبی از دو رویکرد باز و کنترلی، بر اسـاس «نظام مسائل» کشور عمل کند (نوریجانی و همکاران، ۱۴۰۲). همچنین، مدل «مدینه فاضله مجازی»

یک چارچوب نظری مبتنی بر حکمت اسلامی و اندیشه‌های فارابی ارائه می‌دهد که هدف آن نه صرفاً کنترل، بلکه هدایت فضای مجازی به سمت تحقق «حیات طیبه» و سعادت عمومی است (نجف پور آقابیگلو و همکاران، ۱۴۰۰).

شفافیت: مبانی، شاخص‌ها و کارکردها

شفافیت به معنای دسترسی آزاد، به موقع و قابل فهم شهروندان به اطلاعات مربوط به عملکرد نهادهای عمومی است (صادقی جقه، ۱۳۹۷). این مفهوم، یکی از ارکان اصلی حکمرانی خوب و پیش‌شرط بنیادین برای تحقق پاسخگویی و مبارزه با فساد است (جلالی و اژئر، ۱۳۹۵؛ بیابانی و ذوقی، ۱۳۹۷).

- کارکردها و پیامدها: شفافیت با از بین بردن رانت‌های اطلاعاتی و امکان‌پذیر ساختن نظارت عمومی، به منزله یکی از مؤثرترین راهکارها برای پیشگیری از جرایم اقتصادی و فساد اداری شناخته می‌شود (صادق نژاد نایینی، ۱۴۰۳؛ عشایری و همکاران، ۱۴۰۱). پژوهش‌ها نشان داده‌اند که پیامدهای شفافیت رسانه‌ای در ایران می‌تواند شامل «ارتقای فرهنگ مطالبه‌گری»، «افزایش سرمایه اجتماعی حاکمیت»، «افزایش قانون‌مداری» و «توسعه جامعه مدنی» باشد (زمانی و همکاران، ۱۴۰۰). رسانه‌ها، به ویژه در حوزه «شفافیت قضایی»، می‌توانند با اطلاع‌رسانی دقیق و نظارت بر فرایندهای دادرسی، به تحقق عدالت و افزایش اعتماد عمومی کمک کنند (جاوید و شاهمرادی، ۱۳۹۴).
- شاخص‌ها در چارچوب اسلامی: با تأکید بر سیره حکومت علوی، شاخص‌های شفافیت در حکومت اسلامی شامل مواردی چون «اعلام صریح مواضع حکومت»، «دسترسی آسان مردم به حاکمان»، «نظارت همگانی و امر به معروف و نهی از منکر»، «عدالت در انتصابات» و «ساده‌زیستی کارگزاران» است (حبیب نژاد و عامری، ۱۳۹۵). این شاخص‌ها نشان می‌دهند که مفهوم شفافیت در اندیشه اسلامی ریشه‌های عمیقی دارد.

پاسخگویی: ارکان و پیش‌شرط‌ها

پاسخگویی، جوهر اصلی یک نظام دموکراتیک و مسئولیت‌پذیر است و به معنای الزام دارندگان قدرت برای توضیح و توجیه عملکرد خود و پذیرش پیامدهای آن است. این مفهوم بر دو رکن اساسی استوار است:

۱) پاسخ‌دادن[1]، یعنی ارائه اطلاعات و دلایل برای تصمیمات اتخاذ شده، و
۲) اجبار[2]، یعنی وجود سازوکاری برای تنبیه یا پاداش بر اساس عملکرد (جلالی و اژئر، ۱۳۹۵).

تحقق پاسخگویی نیازمند دو پیش‌شرط بنیادین است: «شفافیت» و «حاکمیت قانون». بدون دسترسی به اطلاعات شفاف، شهروندان و نهادهای نظارتی ابزاری برای ارزیابی عملکرد و مطالبه پاسخگویی ندارند و بدون حاکمیت قانون، امکان اعمال مجازات برای متخلفان وجود نخواهد داشت (جلالی و اژئر، ۱۳۹۵). «پاسخگویی اجتماعی» نیز چارچوبی است که در آن سازمان‌های دولتی از طریق مشارکت و نظارت مستقیم شهروندان و جامعه مدنی، خود را در برابر آن‌ها مسئول می‌دانند (رهنورد و همکاران، ۱۳۹۸).

قدرت و کنشگری در فضای مجازی

ظهور فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی، نظریه‌های کلاسیک ارتباطات را که مبتنی بر مدل یک‌سویه و متمرکز بودند، به چالش کشیده و پارادایم «ارتباطات شبکه‌ای» را حاکم کرده است (شاه قاسمی، ۱۳۸۵). این تحول، موازنه قدرت در جامعه را دگرگون ساخته است. قدرت دیگر صرفاً در انحصار نهادهای رسمی مانند دولت و رسانه‌های جریان اصلی نیست، بلکه به صورت شبکه‌ای در میان کنشگران گوناگون توزیع شده است (مومنی و همکاران، ۱۴۰۳).

شبکه‌های اجتماعی با فراهم کردن زمینه «کنشگری» برای شهروندان عادی، آن‌ها را از مخاطبانی منفعل به تولیدکنندگان فعال محتوا تبدیل کرده‌اند (خانیکی و بصیریان جهرمی، ۱۳۹۲). این پلتفرم‌ها به کاربران امکان می‌دهند تا با دور زدن دروازه‌بانی خبر رسانه‌های رسمی، روایت‌های خود را ساخته و منتشر کنند. در این میان، برخی کاربران با کسب «اعتبار» و «تخصص» به «رهبران فکری» تبدیل می‌شوند که توانایی هدایت کنش‌های اجتماعی و تأثیرگذاری بر افکار عمومی را دارند (معراجی اسکویی و همکاران، ۱۴۰۱). این تغییر در الگوی قدرت، حاکمیت دولت-ملت‌ها را در عصر جهانی شدن به چالش می‌کشد و آن‌ها را به سمت تنظیم‌گری و تلاش برای اعمال «حاکمیت الگوریتمی» سوق می‌دهد (رحمان زاده، ۱۳۸۸؛ روبیلیو و آگستی ، ۲۰۲۰).

1 Answerability
2 Enforcement

پیشینهٔ پژوهش

ادبیات علمی انباشته‌شده در حوزه شبکه‌های اجتماعی در ایران بسیار گسترده است. پژوهش‌های گوناگون با استفاده از روش‌های کمی و کیفی به بررسی ابعاد مختلف این پدیده پرداخته‌اند. یک مرور نظام‌مند بر مقالات علمی نشان می‌دهد که عمده پژوهش‌ها بر موضوعاتی چون «هویت»، «سرمایه اجتماعی»، «مشارکت سیاسی» و «سبک زندگی» متمرکز بوده‌اند (شریف شیخ الاسلامی و همکاران، ۱۴۰۰).

پژوهش‌های آینده‌پژوهانه و شناسایی پیشران‌ها

بخش قابل توجهی از ادبیات اخیر با رویکرد آینده‌پژوهی به دنبال شناسایی پیشران‌ها و سناریوهای آینده فضای مجازی در ایران بوده است. این پژوهش‌ها با استفاده از روش‌هایی چون دلفی، تحلیل ساختاری (میک‌مک) و سناریونویسی، به نتایج مشابهی دست یافته‌اند. برای مثال، در پژوهش‌های گوناگون، عواملی چون «رویکرد حاکمیت» (باز یا کنترلی)، «اعتماد عمومی»، «مالکیت رسانه‌ای»، «شکاف نسلی (نسل Z)»، «سواد رسانه‌ای»، «وضعیت زیرساخت‌های فناورانه» و «نقش بخش خصوصی» به منزله پیشران‌ها و عدم قطعیت‌های کلیدی برای آینده شبکه‌های اجتماعی، خبرگزاری‌ها و کیفیت محتوا در فضای مجازی ایران شناسایی شده‌اند (برای نمونه: فتحی و همکاران، ۱۴۰۲؛ صلواتیان و مسعودی، ۱۳۹۵؛ عیوضی و نوریان، ۱۴۰۰؛ موسی‌نژاد و شیردل، ۱۴۰۰؛ کوثری و مولایی، ۱۳۹۹). همچنین چالش‌های تحقق «حکومت محلی باز» در ایران شامل موانع قانونی، فرهنگی، مدیریتی و فناورانه دسته‌بندی شده است (کیاکجوری، ۱۴۰۳).

پژوهش‌ها در زمینه تأثیر بر کنشگری سیاسی و اجتماعی

نقش شبکه‌های اجتماعی در تحولات سیاسی و اجتماعی ایران موضوع پژوهش‌های بسیاری بوده است. مطالعات موردی متعددی به تحلیل نقش این پلتفرم‌ها در بسیج، سازماندهی و اطلاع‌رسانی در جریان جنبش‌های اعتراضی و بحران‌های اجتماعی، از جمله حوادث ۱۳۸۸، ۱۳۹۶ و به ویژه آشوب‌های آبان ۱۳۹۸، پرداخته‌اند (هرسیج و ربیعی نیا، ۱۴۰۲؛ خانیکی و بصیریان جهرمی، ۱۳۹۲؛ جیردهی و همکاران، ۱۴۰۰). این پژوهش‌ها نشان می‌دهند که چگونه سرعت، گستردگی و ماهیت

احساسی محتوا در شبکه‌های اجتماعی به تشدید بحران‌ها کمک می‌کند (منزلی، ۱۴۰۱). در مقابل، برخی پژوهش‌ها نیز به تأثیر منفی یا عدم تأثیر معنادار استفاده از این شبکه‌ها بر مشارکت سیاسی در قالب‌های سنتی مانند انتخابات اشاره کرده‌اند (محموداوغلی، ۱۳۹۵).

پژوهش‌ها در زمینه شفافیت، پاسخگویی و اعتماد

ارتباط میان شفافیت، پاسخگویی و اعتماد عمومی در پژوهش‌های متعددی بررسی شده است. مطالعات نشان می‌دهند که شفافیت رسانه‌ای و دسترسی آزاد به اطلاعات، نقش مستقیمی در پیشگیری از فساد، افزایش اعتماد عمومی و تقویت سرمایه اجتماعی دارد (صادقی جقه، ۱۳۹۷؛ بیابانی و ذوقی، ۱۳۹۷). در مقابل، «بحران اعتماد عمومی» به منزله یکی از مهم‌ترین چالش‌های اجتماعی ایران شناخته شده است که گرایش به شبکه‌های اجتماعی به مثابه منبع خبری را افزایش می‌دهد (امیری و نوری مراد آبادی، ۱۳۹۱). همچنین، موانع تحقق شفافیت در نهادهای حاکمیتی ایران به تفصیل شناسایی شده که شامل ضعف اراده سیاسی، تعارض منافع و ضعف سازوکارهای نظارتی است (عین‌علی و همکاران، ۱۴۰۳).

پژوهش‌ها در زمینه چالش‌های فرهنگی و امنیتی

از منظر فرهنگی، پژوهش‌ها به تأثیر شبکه‌های اجتماعی بر «سبک زندگی جوانان» و «هویت دینی» پرداخته‌اند و نشان می‌دهند که این فضا چگونه هنجارها و ارزش‌های نسل جدید را دگرگون می‌سازد (بشیر و افراسیابی، ۱۳۹۱؛ قاسمی و همکاران، ۱۳۹۱).

«شکاف نسلی» میان نسل Z و حاکمیت، به منزله یکی از اصلی‌ترین چالش‌های حکمرانی در این حوزه شناخته می‌شود (سردارنیا و همکاران، ۱۴۰۳). از منظر امنیتی، شبکه‌های اجتماعی به مثابه ابزار «جنگ نرم» و تهدیدی برای «امنیت فرهنگی» تحلیل شده‌اند و راهبردهایی برای مقابله با این تهدیدات پیشنهاد گردیده است (مهانیان و مجردی، ۱۳۹۳؛ سالم و همکاران، ۱۳۹۷). بررسی‌های اخیر در حوزه آینده‌پژوهی نشان می‌دهد که آینده هویت دینی در جامعه ایرانی تحت تأثیر پیشران‌های کلیدی چون جهانی‌سازی، رسانه‌های ارتباطی جدید، و مهم‌تر از همه، مقوله حکمرانی و مسائل اقتصاد کلان قرار دارد (دلبند و نیکونهاد، ۱۴۰۴).

این یافته‌ها تأکید می‌کنند که حکمرانی بر شبکه‌های اجتماعی تنها یک مسئله فنی نیست، بلکه با لایه‌های عمیق‌تر اجتماعی و هویتی در هم تنیده است.

در مجموع، پیشینه پژوهشی نشانگر آن است که اگرچه ابعاد گوناگون شبکه‌های اجتماعی در ایران به صورت مجزا مورد مطالعه قرار گرفته‌اند، اما نیاز به یک تحلیل یکپارچه‌ساز و آینده‌نگر که بتواند این یافته‌های پراکنده را در قالب یک چارچوب جامع از پیشـــران‌های کلیدی ارائه دهد، همچنان به قوت خود باقی است. یافته‌های کلیدی و مفاهیم اصلی مورد اشاره در پیشینه پژوهشی در جدول (۱) ارائه شده است.

جدول شماره ۱. یافته‌های کلیدی و مفاهیم اصلی مورد اشاره در پیشینه پژوهشی

حوزه پژوهش	یافته‌های کلیدی و مفاهیم اصلی	منابع
آینده‌پژوهی و شناسایی پیشران‌ها	مطالعات آینده‌نگر، پیشران‌های کلیدی آینده فضای مجازی را شناسایی کرده‌اند. مهم‌ترین این پیشران‌ها عبارتند از: «رویکرد حاکمیت (باز/کنترلی)»، «اعتماد عمومی»، «شکاف نسلی (نسل Z)»، «مالکیت رسانه‌ای» و «زیرساخت‌های فناورانه».	(فتحی و همکاران، ۱۴۰۲؛ عیوضی و نوریان، ۱۴۰۰؛ موسی‌نژاد و شیردل، ۱۴۰۰؛ صلواتیان و مسعودی، ۱۳۹۵)
تأثیر بر کنشگری سیاسی و اجتماعی	شبکه‌های اجتماعی نقش محوری در «بسیج، سازماندهی و اطلاع‌رسانی» در جریان جنبش‌های اعتراضی و بحران‌های اجتماعی (مانند حوادث ۱۳۸۸ و ۱۳۹۸) داشته‌اند. همچنین، این پلتفرم‌ها می‌توانند تأثیری منفی یا خنثی بر مشارکت سیاسی در قالب‌های سنتی (مانند انتخابات) داشته باشند.	(هرسیج و ربیعی نیا، ۱۴۰۲؛ جیردهی و همکاران، ۱۴۰۰؛ خانیکی و بصیریان جهرمی، ۱۳۹۲؛ محموداوغلی، ۱۳۹۵)
شفافیت، پاسخگویی و اعتماد	شفافیت رسانه‌ای ابزاری برای «پیشگیری از فساد» و «تقویت سرمایه اجتماعی» است. «بحران اعتماد عمومی» به نهادهای رسمی، گرایش به شبکه‌های اجتماعی را به منزله منبع جایگزین خبر، افزایش می‌دهد. موانع اصلی تحقق شفافیت در ایران «ضعف اراده سیاسی» و «تعارض منافع» است.	(صادقی جقه، ۱۳۹۷؛ بیابانی و ذوقی، ۱۳۹۷؛ امیری و نوری مراد آبادی، ۱۳۹۱؛ عین‌علی و همکاران، ۱۴۰۳)
چالش‌های فرهنگی و امنیتی	این پلتفرم‌ها بر «سبک زندگی» و «هویت دینی» جوانان تأثیرگذارند. «شکاف نسلی» با نسل Z یک چالش حکمرانی است. از منظر امنیتی، شبکه‌های اجتماعی به مثابه ابزار	(بشیر و افراسیابی، ۱۳۹۱؛ قاسمی و همکاران، ۱۳۹۱؛ سردارنیا و همکاران، ۱۴۰۳؛ مهانیان و

حوزه پژوهش	یافته‌های کلیدی و مفاهیم اصلی	منابع
	«جنگ نرم» و تهدیدی برای «امنیت فرهنگی» تحلیل می‌شوند.	مجردی، ۱۳۹۳)

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از منظر فلسفی، «تفسیرگرا[1]» و از حیث رویکرد، «کیفی[2]» است. هدف اصلی این پژوهش، شناسایی، تحلیل و یکپارچه‌سازی یافته‌های علمی پیشین برای دستیابی به یک چارچوب مفهومی جامع از پیشران‌ها و عوامل کلیدی مؤثر بر آینده حکمرانی شبکه‌های اجتماعی در ایران است. با توجه به ماهیت پرسش پژوهش و نوع داده‌های در دسترس، از روش «فراترکیب[3]» استفاده شده است.

فراترکیب به منزله یک روش تحقیقی، برای یکپارچه‌سازی و تفسیر نتایج مطالعات کیفی گوناگون جهت دستیابی به یک فهم جدید و جامع طراحی شده است. این روش صرفاً به تجمیع یافته‌ها نمی‌پردازد، بلکه با نگاهی تفسیری، به دنبال خلق یک «کل منسجم» از اجزای پراکنده است (سندلوسکی و باروسو[4]، ۲۰۰۷).

از آنجا که هدف این پژوهش، ارائه یک چارچوب تحلیلی یکپارچه از پیشران‌ها بر اساس مقالات علمی است، فراترکیب به منزله دقیق‌ترین و مناسب‌ترین روش‌شناسی انتخاب شد. در اجرای این روش، از الگوی هفت مرحله‌ای سندلوسکی و باروسو (۲۰۰۷)، که یکی از معتبرترین الگوها در این حوزه است، بهره گرفته شده است.

مراحل انجام روش فراترکیب بر اساس الگوی سندلوسکی و باروسو

الگوی سندلوسکی و باروسو روشی مبتنی بر هفت مرحله به شرح ذیل است:

گام اول: فرموله‌بندی پرسش پژوهش: پرسش اصلی پژوهش به روشنی تعریف شد: «پیشران‌ها و عوامل کلیدی مؤثر بر آینده حکمرانی شبکه‌های اجتماعی در ایران با تأکید بر شفافیت و پاسخگویی کدامند؟».

1 Interpretivist
2 Qualitative
3 Meta-synthesis
4 Sandelowski & Barroso

گام دوم: جستجوی نظام‌مند منابع: در این گام یک الگوی جستجو و غربال شامل جزئیات روش‌شناسی، معیارهای ورود و خروج، و راهبرد جستجو تهیه می‌شود. در این پژوهش از الگوی استاندارد پریزما[1] برای جستجو و غربال استفاده شده است. این استاندارد یک چارچوب مبتنی بر شواهد و مجموعه‌ای از حداقل موارد ضروری است که برای بهبود کیفیت و شفافیت در گزارش‌دهی پژوهش‌های مرور نظام‌مند و فراترکیب طراحی شده است. جزء کلیدی این استاندارد، نمودار جریان است. این نمودار به صورت بصری، فرآیند چهار مرحله‌ای گزینش و غربال منابع را مستند می‌کند:

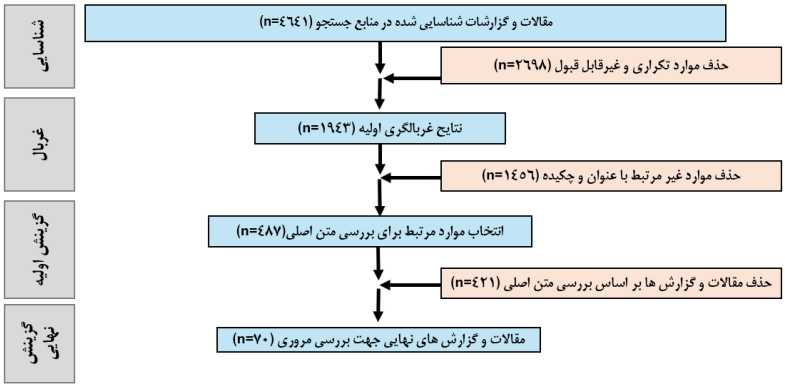
- شناسایی[2]: نمایش تعداد کل مقالات یافت‌شده از طریق پایگاه‌های داده و سایر روش‌های جستجو.
- غربالگری[3]: نمایش تعداد مقالات باقی‌مانده پس از حذف موارد تکراری و سپس حذف مقالات نامرتبط بر اساس عنوان و چکیده.
- بررسی صلاحیت[4]: نمایش تعداد مقالات کاملی که برای ارزیابی دقیق‌تر بررسی شده و همچنین تعداد و دلایل حذف مقالات در این مرحله.
- مقالات نهایی[5]: نمایش تعداد نهایی مقالاتی که تمام معیارها را داشته و برای تحلیل کیفی و سنتز نهایی در پژوهش انتخاب شده‌اند.

بر این اساس معیارهای ورود و خروج برای مقالات علمی بدین شرح تعریف شدند:

هیچ محدودیتی جغرافیایی برای مقالات جستجو شده وجود نداشت؛ مقاله یا گزارش در محدوده ۲۰ سال اخیر، از سال ۲۰۰۵ تا ۲۰۲۵ م. (۱۳۸۴ تا ۱۴۰۴ ه.ش) منتشر شده باشد (مقالات خارج از محدوده زمانی حذف شدند) علت انتخاب این بازه زمانی ایجاد، توسعه و فراگیر شدن شبکه‌های اجتماعی و انتشارات مقالات مرتبط از حدود سال ۲۰۰۵ م. به بعد می‌باشد؛ مقاله درجه علمی قابل قبولی داشته باشد (مقالات فاقد کیفیت حذف شدند)؛ به زبان انگلیسی یا فارسی باشد (سایر زبان‌ها حذف شدند)؛ مقالات باید در یکی از حوزه‌های موضوعی کلیدی «حکمرانی

1 PRISMA: Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses
2 Identification
3 Screening
4 Eligibility
5 Included

دیجیتال»، «شبکه‌های اجتماعی»، «فضای مجازی»، «شفافیت»، «پاسخگویی» قرار داشته باشد؛ مقاله از ژورنال‌های مرتبط و معتبر باشد؛ دسترسی به فایل مقاله امکان‌پذیر باشد. در نمودار (۲) نمودار جریان پریزما به تصویر کشیده شده است.

نمودار شماره ۲. فرآیند جستجوی نظام‌مند منابع بر اساس گام دوم الگوی سندلوسکی و باروسو مبتنی بر الگوی استاندارد پریزما

گام سوم: ارزیابی کیفی مقالات: کیفیت و اعتبار مقالات که همگی از مجلات و منابع علمی معتبر استخراج شده‌اند، به منزله پیش‌فرض پذیرفته شد و مبنای تحلیل قرار گرفت. در جدول (۲) خلاصه مشخصات مقالات منتخب برای ورود به گام چهارم الگوی سندلوسکی و باروسو ارائه شده است. فهرست کامل مقالات (شامل نام مقالات و نویسندگان) بدلیل رعایت اختصار در پیوست مقاله موجود است.

جدول شماره ۲. خلاصه مشخصات مقالات منتخب برای ورود به گام چهارم الگوی سندلوسکی و باروسو

موضوع اصلی پژوهش‌ها	نام مجلات	سال انتشار
حکمرانی، شفافیت و پاسخگویی	فصلنامه علمی آینده پژوهی انقلاب اسلامی، مدیریت دارایی و تامین مالی، مطالعات اخلاق کاربردی، مطالعات فرهنگ - ارتباطات، بازنگری بین‌المللی علوم اداری، مطالعات رسانه‌های نوین، آفاق امنیت، مجلس و راهبرد، علوم خبری، جامعه‌شناسی سیاسی انقلاب اسلامی، دانشنامه حقوق اقتصادی، تکنولوژی و مقررات	۱۴۰۳-۱۴۰۴

موضوع اصلی پژوهش‌ها	نام مجلات	سال انتشار
اثرات اجتماعی، فرهنگی و سیاسی	فصلنامه علمی آینده پژوهی انقلاب اسلامی، مطالعات رسانه‌های نوین، جامعه‌شناسی کاربردی، دین و ارتباطات، آفاق امنیت، مجلس و راهبرد، مطالعات فرهنگ – ارتباطات، داده‌های کلان و جامعه، مطالعات بین‌رشته‌ای در رسانه و فرهنگ، رسانه، امنیت ملی	۱۴۰۱-۱۴۰۲
آینده‌پژوهی و روندهای آینده	نظارت و بازرسی، مطالعات رسانه‌ای، مطالعات مدیریت راهبردی دفاع ملی، مطالعات رسانه‌های نوین، نشریه فرهنگ و ارتقاء سلامت، مطالعات فرهنگ – ارتباطات، انجمن علوم مدیریت ایران، دین و ارتباطات، مدیریت راهبردی و آینده‌پژوهی	۱۴۰۰-۱۴۰۱
امنیت و بحران	رسانه‌های اجتماعی + جامعه، مطالعات رسانه‌های نوین، راهبرد فرهنگ، آینده‌پژوهی ایران، مدیریت سازمان‌های دولتی، بورس اوراق بهادار، رسانه، مطالعات راهبردی، مطالعات رفتاری در مدیریت، مقالات فلسفی، مطالعات توسعه اجتماعی – فرهنگی، پژوهش‌های حقوق تطبیقی، حقوق اسلامی	۱۳۹۵-۱۳۹۹
مفاهیم و نظریه‌ها	مطالعات فرهنگ – ارتباطات، سیاست، پدافند غیرعامل، پژوهش حقوق عمومی، راهبرد دفاعی، بانک جهانی، علوم اجتماعی، مطالعات میان‌رشته‌ای در رسانه و فرهنگ، دین و ارتباطات، تحقیقات فرهنگی ایران، مطالعات راهبردی سیاستگذاری عمومی، آینده روزنامه‌نگاری، مجله جهانی رسانه، نامه علوم اجتماعی	۱۳۸۴-۱۳۹۵

گام چهارم: استخراج داده‌ها: در این مرحله، اطلاعات و یافته‌های کلیدی هر مقاله مرتبط با مفاهیم «حکمرانی»، «شفافیت»، «پاسخگویی»، «پیشران‌ها»، «چالش‌ها» و «سناریوهای آینده» به صورت نظام‌مند استخراج گردید.

گام پنجم : تحلیل و ترکیب یافته‌ها (کدگذاری): این مرحله که هسته اصلی فراترکیب است، شامل کدگذاری باز، محوری و گزینشی یافته‌های استخراج‌شده بود. کدهای اولیه در قالب کدهای توصیفی و سپس در دسته‌های مفهومی بزرگ‌تر (مفاهیم سازمان‌دهنده) طبقه‌بندی شدند تا در نهایت، مضامین تحلیلی یا همان عوامل کلیدی پژوهش پدیدار شوند. جدول (۳)، تحلیل و ترکیب یافته‌ها (مرحله ششم الگوی سندلوسکی و باروسو) ارائه شده است. در این چارچوب، الگو

از مفاهیم جزئی و توصیفی استخراج‌شده از مقالات، به مضامین سازمان‌دهنده و در نهایت به عوامل کلیدی (مضامین تحلیلی) توسعه یافته است.

جدول شماره ۳. تحلیل و ترکیب یافته‌ها (بر اساس مرحله ششم الگوی سندلوسکی و باروسو)

دسته بندی عوامل	کدهای توصیفی	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین تحلیلی استخراج‌شده	منابع
الف) عوامل مرتبط با حکمرانی و خط‌مشی‌گذاری	•حکمرانی باز (شفافیت، مشارکت) در مقابل حکمرانی کنترلی (امنیت، صیانت) •مفهوم «مدینه فاضله مجازی» و «حیات طیبه مجازی» •نظریه جامعه شبکه‌ای و تغییر در الگوی قدرت • چالش‌های حکمرانی در مواجهه با نسل Z	• مدل‌های متعارض حکمرانی • مبانی مشروعیت کنترل • چارچوب‌های نظری بومی	رویکرد کلان حاکمیت (عدم قطعیت اصلی)	نوریجانی و همکاران (۱۴۰۲) نجف پور آقابیگلو (۱۴۰۰) سردارنیا و همکاران (۱۴۰۳)
	• الزام به حذف محتوای غیرقانونی و اخبار جعلی • مسئولیت مدنی و کیفری رسانه‌ها و عوامل رافع آن • تعارض قوانین داخلی با قواعد بین‌المللی • چارچوب‌های حقوقی شفافیت (حق دسترسی به اطلاعات)	• مسئولیت‌پذیری پلتفرم‌ها • قانون‌گذاری داخلی • تعهدات بین‌المللی	سازوکارهای حقوقی و قانونی	امین الرعایا و امین الرعایا (۱۴۰۲) امیرحسینی و برزویی (۱۳۹۵) خالقی و میرزایی منفرد (۱۳۹۷)
	• فیلترینگ، کاهش پهنای باند و قطع کامل اینترنت • توسعه شبکه ملی اطلاعات • الزام به انتقال سرورها به داخل[1]	• ابزارهای کنترل فنی • مدیریت زیرساخت • حکمرانی داده	سازوکارهای فنی و اجرایی کنترل	جیردهی و همکاران (۱۴۰۰) روبیلیو و آگستی (۲۰۲۰)

1 Data Localization

دسته بندی عوامل	کدهای توصیفی	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین تحلیلی استخراج‌شده	منابع
	• حاکمیت الگوریتمی[1]			
	• نقش شبکه‌ها در شکل‌گیری آشوب و بحران‌های اجتماعی • مقابله با تهدیدات نرم در فضای سایبری • حفاظت از هویت دینی و ملی در برابر ارزش‌های جهانی • مفهوم پدافند غیرعامل در فضای مجازی	• کارکرد امنیتی شبکه‌های اجتماعی • ابعاد جنگ نرم • امنیت فرهنگی و هویتی	امنیت ملی و تهدیدات نرم	مهانیان و مجردی (۱۳۹۳) بسطامی و جوادزاده (۱۳۹۴) سالم و همکاران (۱۳۹۷)
ب) عوامل مرتبط با جامعه و فرهنگ	• بحران اعتماد عمومی به دولت و نهادهای رسمی • بی‌اعتمادی به رسانه ملی و گرایش به رسانه‌های جایگزین • تأثیر شبکه‌ها بر سرمایه اجتماعی (کاهش یا افزایش) • نقش اعتماد در توسعه اقتصادی و اجتماعی	• اعتماد به حاکمیت • اعتماد به رسانه‌ها • انسجام اجتماعی	اعتماد عمومی و سرمایه اجتماعی	منتظری و همکاران (۱۳۹۸) قاسمی و همکاران (۱۴۰۰) امیری و نوری مراد آبادی (۱۳۹۱)
	• نقش شبکه‌ها در بسیج و سازماندهی اعتراضات • فرهنگ مطالبه‌گری برای شفافیت و پاسخگویی • تأثیر عوامل رسانه‌ای بر مشارکت سیاسی شهروندان	• کنشگری سیاسی و اجتماعی • نظارت همگانی • مشارکت مدنی	مطالبه‌گری و مشارکت عمومی	هرسیج و ربیعی نیا (۱۴۰۲) جلالیان و همکاران (۱۴۰۲) عشایری و جهان پرور (۱۴۰۳)
	• توانایی تشخیص اخبار جعلی[2] • چالش‌های اخلاقی (حریم	• توانمندی شناختی کاربران	سواد رسانه‌ای و فرهنگ	زمانی و همکاران (۱۴۰۰)

1 Algorithmic Sovereignty
2 Fake News

دسته بندی عوامل	کدهای توصیفی	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین تحلیلی استخراج‌شده	منابع
	خصوصی، نفرت‌پراکنی) • میزان مشارکت کاربران در تولید محتوای معتبر • رابطه سواد رسانه‌ای با رضایتمندی سیاسی	• اخلاق در فضای مجازی • فرهنگ تولید و مصرف محتوا	دیجیتال	شعبانی و همکاران (۱۴۰۱) قوامی پور و محمودی (۱۴۰۴)
	• تغییر در سبک زندگی، الگوی مصرف و هویت دینی جوانان • چالش‌های حکمرانی مرتبط با ویژگی‌های نسل Z • کارکرد شبکه‌ها در عصر جهانی شدن	• تأثیر بر ارزش‌ها و هنجارها • شکاف‌های نسلی • هویت‌های فراملی	سبک زندگی و هویت	بشیر و افراسیابی (۱۳۹۱) قاسمی و همکاران (۱۳۹۱) سردارنیا و همکاران (۱۴۰۳)
ج) عوامل مرتبط با اقتصاد و فناوری	• مالکیت دولتی، عمومی یا خصوصی رسانه‌ها • اقتصاد مبتنی بر محتوا و آگهی • رقابت‌پذیری رسانه‌های سنتی (مکتوب و خبرگزاری) با شبکه‌های اجتماعی • آینده خبر در صداوسیما	• ساختار مالکیت • مدل‌های کسب‌وکار • رقابت رسانه‌ای	مدل اقتصادی و مالکیت رسانه	فتحی و همکاران (۱۴۰۲) صلواتیان و مسعودی (۱۳۹۵) افشارصفوی و همکاران (۱۴۰۳)
	• کیفیت و کمیت پهنای باند و شبکه ملی اطلاعات • نقش هوش مصنوعی[1] در شفافیت و تحلیل داده • چالش‌های فناورانه و فرهنگی پلتفرم‌های بومی	• زیرساخت ارتباطی • فناوری‌های هوشمند • قابلیت‌های پلتفرم‌های داخلی	توسعه زیرساخت و فناوری‌های نوظهور	اعتمادالاسلامی بختیاری و همکاران (۱۴۰۰) عباس حسن و همکاران (۱۴۰۴) پورجعفری و زابلی زاده (۱۴۰۴)
د) مفاهیم کلیدی	• دسترسی آزاد شهروندان به	• شفافیت اطلاعاتی	شفافیت	خالقی و میرزایی

1 AI

دسته بندی عوامل	کدهای توصیفی	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین تحلیلی استخراج‌شده	منابع
هدف (پیامدهای حکمرانی)	اطلاعات عملکرد نهادهای عمومی • نقش رسانه‌ها در نظارت بر قوه قضائیه • مبارزه با فساد و جرایم اقتصادی از طریق شفافیت • لزوم شفافیت در عملکرد الگوریتم‌های شبکه‌های اجتماعی	• شفافیت قضایی • شفافیت الگوریتمی		منفرد (۱۳۹۷) جاوید و شاهمرادی (۱۳۹۴) ورگارا[1] (۲۰۲۴)
	• الزام نهادهای دولتی به پاسخگویی در برابر شهروندان • نقش شفافیت و حاکمیت قانون به منزله پیش‌شرط • ارکان پاسخگویی: پاسخ‌دادن و قابلیت اجبار (تنبیه)	• پاسخگویی اجتماعی • پاسخگویی سیاسی • ارکان پاسخگویی	پاسخگویی	رهنورد و همکاران (۱۳۹۸) جلالی و اژئر (۱۳۹۵) گیگلر و بیلور[2] (۲۰۱۴)

گام های شـــشـــم و هفتم: کنترل کیفیت و ارائه نتایج: یافته‌های ترکیبی در قالب یک مدل مفهومی یکپارچه از پیشـــران‌ها و عوامل کلیدی، به همراه تحلیل روابط میان آن‌ها، در بخش‌های یافته‌های پژوهش ارائه خواهد شد.

اعتبارپذیری پژوهش

در پژوهش‌های کیفی، مفاهیم روایی و پایایی با معیارهای متفاوتی نسبت به پژوهش‌های کمی سنجیده می‌شوند که از آن تحت عنوان «اعتبارپذیری[3]» یاد می‌شود. در این پژوهش، برای تضمین استحکام علمی یافته‌ها، از معیارهای چهارگانه لینکلن و گوبا[4] (۱۹۸۵) استفاده شده است:

1 Vergara
2 Gigler & Bailur
3 Trustworthiness
4 Lincoln & Guba

اعتبار[1]: اعتبار یافته‌ها از طریق راهبرد مثلث‌سازی منابع داده تضمین شد. این پژوهش صرفاً به یک یا چند منبع محدود اتکا نکرده، بلکه یافته‌های خود را از تحلیل و ترکیب ۶۶ مقاله علمی-پژوهشی (که در جدول ۲ فهرست شده‌اند) استخراج کرده است. این تنوع گسترده در منابع، که حوزه‌های گوناگونی از علوم سیاسی و مطالعات رسانه تا حقوق و آینده‌پژوهی را پوشش می‌دهند، از سوگیری احتمالی جلوگیری کرده و امکان تأیید متقاطع مضامین اصلی (مانند دوگانگی حکمرانی و بحران اعتماد) را در ادبیات گوناگون فراهم آورده است.

انتقال‌پذیری[2]: برای تحقق انتقال‌پذیری، تلاش شد تا زمینه پژوهش به صورت غنی توصیف گردد. بخش‌های «مبانی نظری» و «پیشینه پژوهش» به تفصیل، زمینه سیاسی، اجتماعی و مفهومی حکمرانی شبکه‌های اجتماعی در ایران را تشریح می‌کنند. علاوه بر این، ارائه چارچوب مفهومی یکپارچه (نمودار ۳) که روابط پیچیده میان پیشران‌ها را مدل‌سازی می‌کند، به پژوهشگران دیگر این امکان را می‌دهد تا با درک عمیق این دینامیک‌ها، قابلیت کاربرد و انطباق یافته‌ها را در زمینه‌های مشابه (کشورهای دیگر با چالش‌های مشابه) ارزیابی نمایند.

وابستگی[3]: معیار وابستگی، که معادل پایایی در پژوهش‌های کمی است، از طریق به‌کارگیری یک پروتکل دقیق و قابل تکرار تأمین شد. این پژوهش به صورت گام به گام بر اساس الگوی هفت مرحله‌ای سندلوسکی و باروسو پیش رفته است که فرآیند آن در نمودار (۲) به روشنی مستند شده است. همچنین، فرآیند کدگذاری و تحلیل، از کدهای توصیفی اولیه تا شکل‌گیری مضامین تحلیلی نهایی، در جدول (۳) به صورت شفاف ارائه شده و یک مسیر روشن و قابل حسابرسی از داده‌های اولیه تا نتایج نهایی را به نمایش می‌گذارد.

تأییدپذیری[4]: برای تضمین تأییدپذیری و اطمینان از اینکه یافته‌ها مبتنی بر داده‌های واقعی (متون مقالات) هستند و نه ذهنیت پژوهشگر، یک «سند حسابرسی[5]» شفاف ایجاد شد.

جدول (۳) این نقش را ایفا می‌کند، به طوری که هر مضمون تحلیلی نهایی (مانند «اعتماد عمومی» یا «رویکرد کلان حاکمیت») به صورت مستقیم به مضامین سازمان‌دهنده، کدهای

1 Credibility
2 Transferability
3 Dependability
4 Confirmability
5 Audit Trail

توصیفی و مهم‌تر از همه، به خود منابع اصلی که آن کد از آن‌ها استخراج شده، پیوند داده شده است. این ارجاعات مستقیم، امکان ردیابی و تأیید هر یک از نتایج را برای خواننده فراهم می‌آورد.

یافته‌های پژوهش

تحلیل و ترکیب یافته‌های مقالات منتخب به شناسایی چهار مضمون تحلیلی اصلی انجامید که آینده حکمرانی شبکه‌های اجتماعی در ایران را صورت‌بندی می‌کنند: ۱) ماهیت دوگانه حکمرانی، ۲) اعتماد عمومی، ۳) شفافیت و پاسخگویی و ۴) پیشران‌های زمینه‌ای.

مضمون اول: ماهیت دوگانه حکمرانی (رویکرد باز در برابر رویکرد کنترلی)

یافته‌ها نشان می‌دهند که حکمرانی بر فضای مجازی در ایران در یک طیف متناقض میان «حکمرانی باز» و «حکمرانی کنترلی» قرار دارد.

- پارادایم حکمرانی باز: این رویکرد، فضای مجازی را فرصتی برای تقویت دموکراسی و مشارکت شهروندان می‌بیند (شاه قاسمی، ۱۳۸۵؛ مومنی و همکاران، ۱۴۰۳). هدف اصلی آن تسهیل‌گری است و دولت موظف به تضمین «جریان آزاد اطلاعات» برای گفتگوی عمومی و افزایش شفافیت است (زمانی و همکاران، ۱۴۰۱؛ ویلودره[1]، ۲۰۲۵). شبکه‌های اجتماعی در این مدل، ابزاری برای توانمندسازی شهروندان و کاهش فاصله میان دولت و ملت هستند (محمود اوغلی، ۱۳۹۵).
  طرفداران این رویکرد معتقدند که شفافیت و پاسخگویی منجر به کاهش فساد و افزایش کارآمدی نظام می‌شود (بیابانی و ذوقی، ۱۳۹۷؛ صادقی جقه، ۱۳۹۷).
  با این حال، پیاده‌سازی این مدل در ایران با موانعی مانند ساختار متمرکز قدرت روبروست (کیاکجوری، ۱۴۰۳).
- پارادایم حکمرانی کنترلی: این رویکرد، شبکه‌های اجتماعی را از منظر «امنیتی» تحلیل کرده و آن‌ها را تهدیدی جدی علیه امنیت ملی می‌داند (مهانیان و مجردی، ۱۳۹۳). این پلتفرم‌ها به دلیل سرعت انتشار بالا، به بستری برای سازماندهی آشوب‌های اجتماعی و تضعیف حاکمیت تبدیل شده‌اند (جیردهی و همکاران، ۱۴۰۰؛ امین الرعایا و امین

1 Villodre

الرعایا، ۱۴۰۲). از این رو، حاکمیت راهبردهای کنترلی مانند فیلترینگ و قطع اینترنت را به کار می‌گیرد. «امنیت فرهنگی» نیز از دیگر توجیهات این رویکرد برای صیانت از هویت دینی و ملی است (سالم و همکاران، ۱۳۹۷).

- جستجو برای مدل‌های بومی: برخی پژوهشگران به دنبال الگوهای جایگزین و بومی مانند «حکمرانی اقتداری منعطف» (نوریجانی و همکاران، ۱۴۰۲) یا «مدینه فاضله مجازی» (نجف پور آقابیگلو و همکاران، ۱۴۰۰) هستند که میان آزادی و کنترل توازن ایجاد کند.

مضمون دوم: اعتماد عمومی به منزله پیشران بنیادین

«اعتماد عمومی» به عنوان یک متغیر بنیادین، نقشی محوری در شکل‌دهی به حکمرانی ایفا می‌کند.

- بحران اعتماد: پژوهش‌ها بر وجود «بحران اعتماد» میان مردم و دولت در ایران تأکید دارند (منتظری و همکاران، ۱۳۹۸؛ وانگ[1]، ۲۰۲۳ و مایر[2]، ۲۰۰۹). این بحران منجر به کاهش شدید اعتماد به رسانه‌های رسمی و گرایش مردم به شبکه‌های اجتماعی به عنوان منبع اصلی خبر شده است (امیری و نوری مراد آبادی، ۱۳۹۱؛ البرزی دعوتی و همکاران، ۱۳۹۹).

سرمایه اجتماعی: اعتماد عمومی هسته اصلی «سرمایه اجتماعی» است که اجرای موفقیت‌آمیز هرگونه خط‌مشی را ممکن می‌سازد (توسلی و موسوی، ۱۳۸۴).

- شکاف نسلی: بحران اعتماد در میان نسل‌های جوان، به ویژه «نسل Z[3]»، ابعاد پیچیده‌تری دارد. این نسل ارتباط ضعیف‌تری با ساختارهای رسمی برقرار می‌کند و چالش اصلی حکمرانی در درک و تدوین خط‌مشی‌ها برای این نسل است (سردارنیا و همکاران، ۱۴۰۳؛ قاسمی و همکاران، ۱۳۹۱؛ بشیر و افراسیابی، ۱۳۹۱).

---

1 Wong
2 Meier
۳ نسل z یا نسل زومرها به افرادی گفته می‌شود که معمولاً بین اواسط دهه ۱۹۹۰ تا اوایل دهه ۲۰۱۰ متولد شده‌اند. این نسل به عنوان اولین نسلی شناخته می‌شود که از کودکی با اینترنت و فناوری‌های دیجیتال بزرگ شده است و به همین دلیل به آن‌ها بومی‌های دیجیتال یا دیجیتال‌لیست‌ها نیز گفته می‌شود.

مضمون سوم: شفافیت و پاسخگویی به منزله هدف و پیش‌شرط

«شـــفافیت» و «پاســـخگویی» هم به عنوان هدف نهایی و هم پیش‌شـــرط برای تحقق حکمرانی مطلوب شناخته می‌شوند.

- شفافیت: به معنای دسترسی آزاد شهروندان به اطلاعات عملکرد نهادها، یک حق اساسی و ابزار مهمی برای مبارزه با فســـاد اســـت (خالقی و میرزایی منفرد، ۱۳۹۷). رســـانه‌ها و شـــبکه‌های اجتماعی ابزارهای قدرتمندی برای تحقق شـــفافیت هســـتند (بیابانی و ذوقی، ۱۳۹۷؛ شاملو محمودی و همکاران، ۱۴۰۳).
- پاسخگویی: به معنای مسئولیت‌پذیری صاحبان قدرت در برابر شهروندان است و نیازمند شفافیت و حاکمیت قانون است (جلالی و اژئر، ۱۳۹۵).
- موانع: پژوهش‌ها موانعی چون ضعف اراده سیاسی و فقدان سازوکارهای نظارتی کارآمد را بر سر راه تحقق این دو مفهوم شناسایی کرده‌اند (عین‌علی و همکاران، ۱۴۰۳؛ زمانی و همکاران، ۱۴۰۱).

مضمون چهارم: پیشران‌های زمینه‌ای

آینده حکمرانی تحت تأثیر نیروهای زمینه‌ای اجتماعی، فناورانه و اقتصادی قرار دارد.

- اجتماعی و فرهنگی: میزان مطالبه‌گری جامعه (جلالیان و همکاران، ۱۴۰۲) و ســـواد رسانه‌ای (زمانی و همکاران، ۱۴۰۰) دو پیشران مهم هستند. همچنین، عواملی چون «دین مجازی» و «تنوع ابزارهای تبلیغ دین» (قرونه و همکاران، ۱۴۰۴) و تأثیر شـــبکه‌های اجتماعی بر «بحران هویت جوانان» (ســـهراب‌زاده و همکاران، ۱۴۰۲) از دیگر عوامل کلیدی هستند.
- فناورانه: ســـرعت «تحولات فناورانه» (عباس حســـن و همکاران، ۱۴۰۴) و «توســـعه زیرســـاخت‌های ارتباطی» (اعتمادالاســـلامی بختیاری و همکاران، ۱۴۰۰) از عوامل تعیین‌کننده هستند.

- اقتصـادی: «سـاختار مالکیت رسـانه‌ها» (فتحی و همکاران، ۱۴۰۲) و توانایی رسـانه‌های سـنتی برای رقابت با شـبکه‌های اجتماعی (صـلواتیان و مسـعودی، ۱۳۹۵؛ افشـارصـفوی و همکاران، ۱۴۰۳) از پیشران‌های اقتصادی مهم محسوب می‌شوند.

بحث و نتیجه‌گیری

این پژوهش با روش فراترکیب، پیشران‌های حکمرانی شبکه‌های اجتماعی در ایران را در چهار مضمون اصلی «ماهیت دوگانه حکمرانی»، «اعتماد عمومی»، «شفافیت و پاسخگویی» و «پیشران‌های زمینه‌ای» دسته‌بندی کرد. این چارچوب مفهومی، یک ابزار تحلیلی جامع برای درک روابط پیچیده و پویای میان این عوامل اسـت (نمودار ۳). یافته‌ها نشـان می‌دهند که حکمرانی در فضـای مجازی، یک چالش عمیقاً سـیاسـی و اجتماعی اسـت که در کانون آن، تنش میان حاکمیت و جامعه بر سـر «فضای عمومی» قرار دارد.

- دوگانگی حکمرانی: مهم‌ترین یافته، وجود یک عدم قطعیت کلیدی میان دو پارادایم «حکمرانی باز» و «حکمرانی کنترلی» اسـت. رویکرد کنترلی، که بر مبانی «امنیت ملی» و «صیانت فرهنگی» استوار است، فضای مجازی را تهدید می‌بیند و در تلاش برای بازتولید حاکمیت سـنتی در عرصـه دیجیتال اسـت (امین الرعایا و امین الرعایا، ۱۴۰۲؛ مهانیان و مجردی، ۱۳۹۳). این رویکرد چارچوب نظری حکمرانی کنترلی را تقویت کرده و آن را در برابر مدل‌های غربی حکمرانی باز قرار می‌دهد (افطاری و همکاران، ۱۴۰۴).

  در مقابل، رویکرد باز، این فضا را فرصتی برای تقویت جامعه مدنی و دموکراسی می‌داند (محمود اوغلی، ۱۳۹۵؛ سـلسـت و همکاران، ۲۰۱۷). تلاش برای ارائه مدل‌های بومی (نوریجانی و همکاران، ۱۴۰۲؛ نجف پور آقابیگلو و همکاران، ۱۴۰۰) نشان از جستجوی راه سومی برای عبور از این دوگانه دارد.
- اعتماد عمومی: «اعتماد عمومی» یک پیشـران بنیادین اسـت. «بحران اعتماد» (منتظری و همکاران، ۱۳۹۸؛ وانگ، ۲۰۲۳ و مایر، ۲۰۰۹) به نهادهای رسـمی، منجر به گرایش مردم به شبکه‌های اجتماعی به عنوان منبع جایگزین اطلاعات شده و تلاش‌های حاکمیت برای کنترل روایت را تضعیف می‌کند (امیری و نوری مراد آبادی، ۱۳۹۱). این چالش در میان

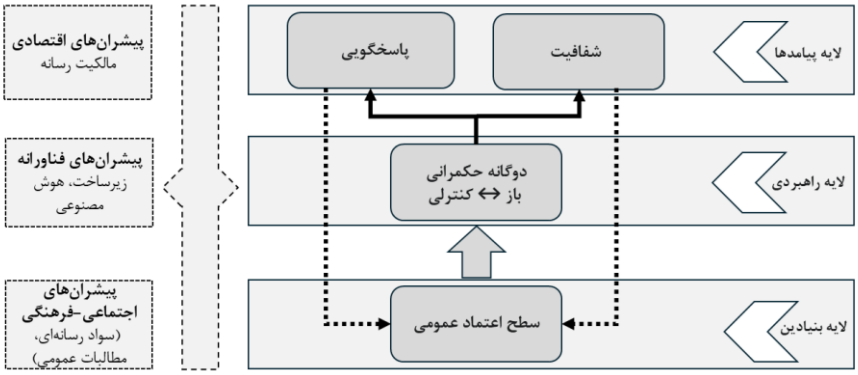
«نسل Z» ابعاد پیچیده‌تری دارد و بازسازی اعتماد، پیش‌شرط هر حکمرانی پایدار است (سردارنیا و همکاران، ۱۴۰۳).

- شفافیت و پاسخگویی: «شفافیت» و «پاسخگویی» اهداف کلیدی حکمرانی هستند. شفافیت پیش‌شرط پاسخگویی است (جلالی و اژئر، ۱۳۹۵) و مؤثرترین ابزار برای مبارزه با فساد است (صادق نژاد نایینی، ۱۴۰۳؛ عشایری و همکاران، ۱۴۰۱). با این حال، موانعی چون ضعف اراده سیاسی و تعارض منافع، تحقق آن‌ها را با چالش روبرو کرده است (عین‌علی و همکاران، ۱۴۰۳؛ زمانی و همکاران، ۱۴۰۱).
- پیشران‌های زمینه‌ای: آینده حکمرانی تحت تأثیر عواملی چون «سواد رسانه‌ای» (زمانی و همکاران، ۱۴۰۰)، «توسعه فناورانه» (عباس حسن و همکاران، ۱۴۰۴) و «ساختار مالکیت رسانه‌ها» (فتحی و همکاران، ۱۴۰۲) قرار دارد. این تعامل پیچیده نشان می‌دهد که خط‌مشی‌گذاری باید جامع و سیستمی باشد.

چارچوب مفهومی پیشنهادی

یافته‌های پژوهش به یک مدل مفهومی چندسطحی منجر شد که روابط پیچیده میان پیشران‌های حکمرانی شبکه‌های اجتماعی در ایران را به صورت یکپارچه نشان می‌دهد. این مدل بر یک منطق سیستمی استوار است و روابط پویای میان متغیرها را در سطوح مختلف تبیین می‌کند. این چارچوب مفهومی، ابزاری برای ارائه یک «نقشه شناختی» از نیروهای شکل‌دهنده به آینده این حوزه است.

بر اساس این تحلیل، «اعتماد عمومی» به عنوان پیشران بنیادین، بر انتخاب راهبردی میان دوگانه «حکمرانی باز و کنترلی» تأثیر می‌گذارد. این انتخاب، در تعامل با «پیشران‌های زمینه‌ای» (اجتماعی، فناورانه، و اقتصادی)، خروجی‌های نهایی سیستم یعنی «شفافیت و پاسخگویی» را تعیین می‌کند.

نمودار شماره۳. چارچوب مفهومی یکپارچه پیشران‌های مؤثر بر آینده حکمرانی شبکه‌های اجتماعی در ایران (منبع : یافته‌های پژوهش)

این مدل نشان می‌دهد که سیستم حکمرانی فضای مجازی یک سیستم خطی نیست، بلکه یک «سیستم پیچیده و پویا» با حلقه‌های بازخوردی است. کاهش اعتماد عمومی می‌تواند به یک «چرخه معیوب» منجر شود که در آن، رویکردهای کنترلی و محدودیت شفافیت، اعتماد را بیش از پیش کاهش می‌دهند. در مقابل، افزایش شفافیت و پاسخگویی می‌تواند با بازسازی اعتماد عمومی، «چرخه مطلوب» را به حرکت درآورد.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

این پژوهش نشان داد که آینده حکمرانی شبکه‌های اجتماعی در ایران، محصول تعامل پیچیده میان بحران اعتماد عمومی، انتخاب‌های راهبردی حاکمیت و نیروهای زمینه‌ای است. نوآوری اصلی این پژوهش، ارائه یک چارچوب مفهومی یکپارچه است که نشان می‌دهد دوگانگی «حکمرانی باز» و «کنترلی»، نقطه عدم قطعیت محوری این عرصه است.

پیشنهادهای راهبردی برای خط‌مشی‌گذاری

برای عبور از وضعیت کنونی، پیشنهادهای زیر مطرح است:

- تغییر پارادایم: از «مهار تهدید» به «مدیریت فرصت و کنترل هوشمند تهدید» روی آورده شود.

- اعتمادسازی: با اجرای کامل قانون «انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات»، مبارزه جدی با فساد (عشایری و همکاران، ۱۴۰۱) و تقویت پاسخگویی نهادی (رهنورد و همکاران، ۱۳۹۸)، اعتماد عمومی بازسازی شود.
- خط‌مشی‌گذاری رسانه‌ای: با حمایت از رسانه‌های مستقل و اجرای برنامه ملی سواد رسانه‌ای، توانمندی جامعه برای مواجهه با اخبار جعلی افزایش یابد.
- قانون‌گذاری: قوانین با هدف تفکیک «آزادی بیان انتقادی» و «محتوای مجرمانه» بازنگری شده و از ابزارهای هوش مصنوعی برای نظارت هوشمند استفاده شود (عباس حسن و همکاران، ۱۴۰۴).

همسویی با پیشینه پژوهشی

یافته‌های این فراترکیب، ضمن تأیید نقش محوری پیشران‌ها در مطالعات پیشین (فتحی و همکاران، ۱۴۰۲؛ عیوضی و نوریان، ۱۴۰۰؛ جلالیان و همکاران، ۱۴۰۲)، تحلیل عمیق‌تری ارائه می‌دهد و کنشگری مجازی را به «بحران اعتماد» متصل می‌کند.

محدودیت‌های پژوهش

این پژوهش به عنوان یک تحقیق کیفی، وابسته به مقالات منتشرشده است و احتمال وجود سوگیری انتشار و عدم پوشش منابع خاکستری وجود دارد.

پیشنهاد برای پژوهش‌های آتی

انجام پژوهش‌های کمی برای مدل‌سازی روابط، تدوین سناریوهای آینده بر اساس عدم قطعیت‌های کلیدی، و مطالعات تطبیقی متمرکز بر مدل حکمرانی ایران با نمونه‌های جهانی (جاست و سوروین، ۲۰۲۴ و ورگارا و همکاران، ۲۰۲۴) پیشنهاد می‌شود.

فهرست منابع

البرزی دعوتی، ه.، نصرالهی کاسمانی، ا.، و فرهنگی، ع. ا. (۱۳۹۹). سناریوهای محتمل خبر صداوسیما در فضای رسانه‌ای نوین. مطالعات رسانه‌های نوین، ۶(۲۱)، ۲۸۰-۲۴۷ .

اشتریان، ک.، و امیرزاده، م. (۱۳۹۴). بررسی تأثیرات شبکه‌های اجتماعی مجازی بر مشارکت سیاسی (مطالعهٔ موردی: شهر تهران). فصلنامه سیاست، ۴۵(۴)، ۸۴۱-۸۲۵ .

اعتمادالاسلامی بختیاری، ع.، روشندل اربطانی، ط.، ذوالفقارزاده، م.، و فرهنگی، ع. ا. (۱۴۰۰). شناسایی پیشران‌ها و ذینفعانِ موثر بر آینده شبکه‌های اجتماعیِ وسایل همراه. مطالعات رسانه‌های نوین، ۷(۲۵)، ۲۵۶-۲۲۳ .

افشارصفوی، م. ج.، شجاعی باغینی، گ.، و رستمی، م. (۱۴۰۳). مدلسازی عوامل رقابت پذیری رسانه های مکتوب با شبکه های اجتماعی در راستای ادامه حیات. مطالعات رسانه‌های نوین، ۱۰(۴۰)، ۳۵۱-۳۱۹ .

افطاری، بهنام؛ آبرومند، جمال و عرب بافرانی، محمدرضا. (۱۴۰۴). فراترکیب مشخصات حکمرانی مطلوب آینده از منظر مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) و با محوریت بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی. آینده پژوهی انقلاب اسلامی، ۶(۱)، ۱۱-۶۲.

امین الرعایا، ی.، و امین الرعایا، ح. (۱۴۰۲). امکان‌سنجی حفظ امنیت ملی از طریق نظارت بر اینترنت و شبکه‌های اجتماعی از منظر قواعد بین‌المللی و رویه دولت‌ها. فصلنامه آفاق امنیت، ۱۶(۶۱)، ۱۹۳-۱۶۳.

امیری، م.، و نوری مرادی، ی. (۱۳۹۱). بررسی رابطه بین نگرش سیاسی، اعتماد به رسانه ملی، مخاطبان فعال و تمایل دانشجویان دانشگاه تهران به شبکه‌های اجتماعی مجازی. مطالعات میان‌رشته‌ای در رسانه و فرهنگ، ۲(۲)، ۶۳-۳۹.

امیرحسینی، ا.، و برزویی، م. (۱۳۹۵). عوامل رافع مسئولیت مدنی رسانه‌های جمعی در نظام حقوقی ایران. فصلنامه علمی مطالعات فرهنگ - ارتباطات، ۱۷(۳۶)، ۵۱-۲۹ .

بسطامی، ا.، و جوادزاده، م. (۱۳۹۴). تحلیل مرکزیت شبکه‌های اجتماعی در فضای سایبری با رویکرد مقابله با تهدیدات نرم. پدافند غیرعامل، ۶)۳.(

بشیر، ح.، و افراسیابی، م. (۱۳۹۱). شبکه های اجتماعی اینترنتی و سبک زندگی جوانان: مطالعه موردی بزرگ ترین جامعه مجازی ایرانیان. فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران، ۵(۱)، ۶۲-۳۱ .

بیابانی، غ.، و ذوقی، ب. (۱۳۹۷). رسانه‌ها ابزاری برای ترویج شفافیت و مقابله با فساد سیاسی و مالی. فصلنامه علمی رسانه، ۲۹(۳)، ۱۰۴-۸۵.

پورجعفری، ع.، و زابلی زاده، ا. (۱۴۰۴). شناسایی عوامل فرهنگی موثر بر افزایش قابلیت های پویایی پلتفرم های داخلی (چشم انداز و فرصت های آینده). فصلنامه علمی مطالعات فرهنگ - ارتباطات، ۲۶(۶۹)، ۱۴۵-۱۲۳ .

توسلی، غ.، و موسوی، م. (۱۳۸۴). مفهوم سرمایه در نظریات کلاسیک و جدید با تأکید بر نظریه‌های سرمایه اجتماعی. نامه علوم اجتماعی، (۲۶)، ۳۲-۱.

جاوید، م.، و شاهمرادی، ع. (۱۳۹۴). تعهد رسانه در قبال شفافیت قضایی. پژوهش حقوق عمومی، ۱۷(۴۷)، ۹- ۳۳.

جلالی، م.، و اژئر، ز. (۱۳۹۵). پاسخگویی دولت: جایگاه، ارکان و پیش‌شرط‌ها. پژوهش‌های حقوق تطبیقی، ۲۰(۱)، ۴۳-۲۱.

جلالیان، غ.، یعقوبی‌پور، ع.، و منتظری، م. (۱۴۰۲). تحلیل پیشران‌های راهبردی مؤثر بر آینده شفافیت در جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۱۴. مجلس و راهبرد، ۳۰(۱۱۵)، ۲۹۹-۲۶۹ .

حبیب نژاد، س. ا.، و عامری، ز. (۱۳۹۵). شاخص‌های شفافیت در حکومت اسلامی (با تأکید بر حکومت علوی). حقوق اسلامی، ۱۳(۴۹)، ۱۵۷-۱۲۹.

حسینی جیردهی، ح.، باوندپوری، م.، و محمودی رجا، س. ز. (۱۴۰۲). واکاوی نقش شبکه‌های اجتماعی در شکل‌گیری آشوب‌های اجتماعی آبان ۱۳۹۸ در ایران. فصلنامه آفاق امنیت، ۱۶(۵۸)، ۴۹-۱۱.

خانیکی، ه.، و بصیریان جهرمی، ح. (۱۳۹۲). کنشگری و قدرت در شبکه‌های اجتماعی مجازی «مطالعه کارکردهای فیس‌بوک در فضای واقعی». فصلنامه علوم اجتماعی، ۲۰(۶۱)، ۸۰-۴۵ .

خالقی، ا.، و میرزایی منفرد، غ. م. (۱۳۹۷). تحلیل حقوقی شفافیت اطلاعاتی نهادهای عمومی. بورس اوراق بهادار، ۱۱(۴۱)، ۹۸-۶۸.

دلبند، مهدی و نیکونهاد، ایوب. (۱۴۰۴). شناسایی و تحلیل پیشران‌های تأثیرگذار بر آینده هویت دینی در جامعه ایرانی. آینده پژوهی انقلاب اسلامی، ۶(۱)، ۱۰۳-۱۲۷.

رحمان زاده، س. ع. (۱۳۸۸). کارکرد شبکه های اجتماعی مجازی در عصر جهانی شدن. مطالعات راهبردی سیاستگذاری عمومی، ۱(۱)، ۷۸-۴۹.

رهنورد، ف. ا.، جوکار، ع.، طاهرپور، ح. ا.، و رسولی، م. (۱۳۹۸). تدوین چارچوبی برای پاسخگویی اجتماعی سازمان های دولتی ایران. مدیریت سازمان های دولتی، ۷(۲)، ۱۳۴-۱۱۵.

زمانی، ز.، ملائکه، ح.، و حقیقتیان، م. (۱۴۰۰). رابطه سواد رسانه‌ای دیجیتال و رضایتمندی سیاسی شهروندان تهرانی. فصلنامه علمی مطالعات فرهنگ - ارتباطات، ۲۲(۵۳)، ۳۰-۷ .

زمانی، ع.، تقی‌پور، ف.، و اسماعیلی، ر. (۱۴۰۰). پیامدهای شفافیت رسانه‌ای در ایران. مطالعات رسانه‌ای، ۴(۱۵)، ۳۵-۱۹.

زمانی، ع.، تقی پور، ف.، و اسماعیلی، ر. (۱۴۰۱). راهبردهای ارتقای شفافیت در رسانه‌های ایران. فصلنامه علمی رسانه، ۳۳(۴)، ۲۹۲-۲۷۱ .

سالم، م.، کاوسی، ا.، و اعتباریان، ا. (۱۳۹۷). طراحی مدل امنیت فرهنگی کشور در شبکه‌های اجتماعی مجازی با تاکید بر رسانه‌های اجتماعی. مطالعات رفتاری در مدیریت، ۹(۱۷)، ۱۴-۱.

سردارنیا، خ. ا.، کازرونی، ا.، و قریشی، ج. (۱۴۰۳). چالش های حکمرانی جمهوری اسلامی ایران در شبکه های اجتماعی با محوریت جوانان نسل .z جامعه شناسی سیاسی انقلاب اسلامی، ۵(۴)، ۱۴۰-۱۱۱.

صلواتیان، س.، و مسعودی، س. (۱۳۹۵). شناسایی پیشران‌های مؤثر بر آینده خبرگزاری‌ها در ایران. فصلنامه علمی مطالعات فرهنگ – ارتباطات، ۱۷(۳۴)، ۶۸-۴۷ .

شاملو محمودی، ا.، امیری، ح.، و ولیخانی دهاقانی، م. (۱۴۰۳). شناسایی مولفه های الگوی ایجاد شفافیت سازمانی در راستای ارتقای سلامت اداری با میانجیگری رسانه های اجتماعی. فصلنامه علوم خبری، ۱۳(۴)، ۲۴۹- ۲۸۰ .

شاه قاسمی، ا. (۱۳۸۵). مروری بر زمینه های تاثیر فضای مجازی بر نظریه های ارتباطات. مجله جهانی رسانه – نسخه فارسی، ۱)۲.(

شعبانی، ک.، گرانمایه پور، ع.، و هاشمی، ش. (۱۴۰۱). راه‌های تشخیص اخبار جعلی در رسانه‌ها از نظر متخصصان و حرفه‌ای های ارتباطات. مطالعات رسانه‌های نوین، ۸(۳۰)، ۲۳۳-۲۰۷ .

شریف شیخ الاسلامی، س. ج.، نظری زاده، ف.، و گائینی، ا. (۱۴۰۰). تحلیل روندها و پیشران های مؤثر بر شبکه های اجتماعی آینده. مطالعات رسانه‌های نوین، ۷(۲۷)، ۳۹۹-۳۵۹ .

صادق نژاد نایینی، م. (۱۴۰۳). نقش شفافیت در پیشگیری از جرایم اقتصادی. دانشنامه حقوق اقتصادی، ۲۵، ۵۷- ۷۹ .

صادقی جقه، س. (۱۳۹۷). شفافیت، نظارت و کارآمدی. فصلنامه مطالعات راهبردی، ۲۱(۸۲)، ۳۴-۷.

عباس حسن، س.، پیری، پ.، و چالاکی، پ. (۱۴۰۴). ارائهٔ الگوی بهینهٔ تصمیم‌گیری سرمایه‌گذاران با به‌کارگیری هوش مصنوعی و با تأکید بر شفافیت گزارشگری مالی. مدیریت دارایی و تامین مالی، ۱-۲۲ .

عشایری، ط.، و جهان پرور، ط. (۱۴۰۳). مطالعه تأثیر عوامل رسانه‌ای بر میزان مشارکت سیاسی شهروندان. فصلنامه علمی مطالعات فرهنگ – ارتباطات، ۲۵(۶۶)، ۱۹۴-۱۶۷ .

عشایری، ط.، جهان‌پرور، ط.، تاملی، ح. ر.، و عباسی، ا. (۱۴۰۱). مطالعه عوامل مؤثر بر ظهور فساد اداری و الگوهای پیشگیری از آن به روش استقرایی فراترکیب کیفی. نظارت و بازرسی، ۱۶(۶۱)، ۴۶-۱۳ .

عیوضی، م.، و نوریان، ا. (۱۴۰۰). بررسی روندهای آینده شبکه‌های اجتماعی و تاثیرات آن بر امنیت ملی. مطالعات مدیریت راهبردی دفاع ملی، ۵(۱۷)، ۲۸۴-۲۵۷.

عین علی، م.، ابراهیمی، س. ع.، فرهادی نژاد، م.، و دانایی فرد، ح. (۱۴۰۳). شناسایی چالش‌های تحقق شفافیت در مجلس شورای اسلامی. مجلس و راهبرد، ۳۱(۱۱۷)، ۱۹۳-۱۶۵ .

قاسمی، ح.، نیکویه، م.، و شیرویه پور، ش. (۱۴۰۰). راهبردهایی جهت بهبود سرمایه اجتماعی در ایران: رویکردی آینده‌پژوهانه با کاربست روش تحلیل لایه‌ای علت‌ها. فصلنامه انجمن علوم مدیریت ایران، ۱۶(۶۳)، ۱۳۵- ۱۶۰.

قاسمی، و.، عدلی‌پور، ص.، و کیانپور، م. (۱۳۹۱). تعامل در فضای مجازی شبکه‌های اجتماعی اینترنتی و تأثیر آن بر هویت دینی جوانان؛ مطالعه موردی فیس‌بوک و جوانان شهر اصفهان. دین و ارتباطات (دانشگاه امام صادق/ نامه صادق)، ۱۹(۴۲)، ۳۶-۵ .

قرونه، حسن؛ قاآنی، فاطمه و بابکی راد، اعظم. (۱۴۰۴). سناریو های تبلیغ دین در شبکه‌های اجتماعی مجازی در افق ده‌ساله. آینده پژوهی انقلاب اسلامی، ۶.(2)

قوامی پور سرشکه، م.، و محمودی، ا. (۱۴۰۴). تحلیل مسائل اخلاقی در عصر رسانه‌های نوین و شبکه‌های اجتماعی (ارائه چارچوب اخلاقی و راهکارهای کاربردی). فصلنامه علمی - پژوهشی مطالعات اخلاق کاربردی، ۲۰(۳)، ۱۰۶-۷۵ .

کیاکجوری، ک. (۱۴۰۳). واکاوی موانع حکومت محلی باز در ایران. مجلس و راهبرد، ۳۱(۱۱۹)، ۳۶۲-۳۲۹ .

کوثری، م.، و مولایی، م. (۱۳۹۹). مطالعه ساختار کیفیت محتوای فضای مجازی ایران در افق سال ۱۴۰۴ با رویکرد آینده‌پژوهی. فصلنامه علمی پژوهشی راهبرد فرهنگ، ۱۳(۵۲)، ۱۶۲-۱۳۷ .

فتحی، ه.، تقی پور، ف.، و واعظ، ن. (۱۴۰۱). آینده پژوهی شبکه های اجتماعی برخط در مواجهه با رسانه های سنتی ایران از منظر روابط قدرت. مطالعات بین‌رشته‌ای در رسانه و فرهنگ، ۱۲(۲)، ۳۳۸-۲۹۱ .

فتحی، ه.، تقی پور، ف.، و واعظ، ن. (۱۴۰۲). شناسایی پیشران‌های مؤثر بر آینده شبکه‌های اجتماعی مجازی در مواجهه با رسانه‌های جمعی. فصلنامه علمی مطالعات فرهنگ - ارتباطات، ۲۴(۶۱)، ۱۰۲-۶۵ .

فضلعلی، ز.، رحمان‌زاده، س. ع.، و هاشم‌زهی، ن. (۱۴۰۰). تحلیل شبکه‌های اجتماعی پنهان آثار، گستره جهانی و آینده آن در ایران. نشریه فرهنگ و ارتقاء سلامت، ۵(۴)، ۴۶۸-۴۶۲.

محموداوغلی، ر. (۱۳۹۵). بررسی تاثیرات شبکه های اجتماعی بر کنشگری سیاسی دانشجویان دانشگاه اصفهان. مطالعات توسعه اجتماعی -فرهنگی، ۴(۴)، ۱۶۸-۱۴۵.

مشکینی، قاسم؛ سهراب زاده، مهران، بابایی فرد؛ اسداله و حاجیانی، ابراهیم. (۱۴۰۲). آینده پژوهی بحران هویت جوانان در افق ایران ۱۴۱۰. آینده پژوهی انقلاب اسلامی، ۴(۴)، ۵۹-۹۶.

معراجی اسکویی، ش.، سلطانی فر، م.، و دلاور، ع. (۱۴۰۱). عوامل مؤثر بر رهبری فکری کاربران شبکه های اجتماعی در ایجاد کنش اجتماعی. مطالعات رسانه‌های نوین، ۸(۳۲)، ۳۸۴-۳۵۷ .

مهانیان، ع.، و مجرّدی، س. (۱۳۹۳). مقاله پژوهشی: راهبردهای ج.ا.ایران در قبال شبکه‌های اجتماعی مجازی در جنگ آینده. راهبرد دفاعی، ۱۲(۲)، ۱۱۵-۷۹.

موسی نژاد، م.، و شیردل، ا. (۱۴۰۰). مطالعه آینده نگارانه شبکه های اجتماعی مجازی با رویکرد سناریونویسی. مدیریت راهبردی و آینده‌پژوهی، ۴(۱)، ۲۳-۱.

مومنی، س. ح.، رنجبر خاچک، م.، و خواجه سروی، غ. (۱۴۰۳). تحلیل مفهوم و الگوی قدرت در فضای مجازی؛ مطالعه شکل‌گیری جنبش‌های اجتماعی. فصلنامه آفاق امنیت، ۱۷(۶۲)، ۲۰۴-۱۶۹.

منزلی، ع. (۱۴۰۱). مطالعه تأثیر رسانه‌های اجتماعی مجازی در شکل‌گیری بحران اجتماعی با استفاده از تحلیل سلسله مراتبی. امنیت ملی، ۱۲(۴۴)، ۲۶۶-۲۳۷.

منتظری، م.، قاسمی، ح.، کشاورز ترک، ع. ا.، و صلح جو، م. ر. (۱۳۹۸). تحلیل عوامل مؤثر بر آینده اعتماد عمومی به دولت جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۲۴: ارائه یک الگو. آینده پژوهی ایران، ۴(۱)، ۲۷-۱ .

نجف پور آقابیگلو، ع.، پارسانیا، ح.، و اسلامی تنها، ع. ا. (۱۴۰۰). مدینه فاضله مجازی؛ چارچوب نظری حکمرانی فضای مجازی جمهوری اسلامی. دین و ارتباطات (دانشگاه امام صادق/ نامه صادق)، ۲۸(۱)، ۳۳۰-۳۰۵ .

نقدی، ه.، تقی پور، ف.، و ابراهیم زاده دســـتجردی، ر. (۱۴۰۳). ارائه مدل ارتقای فرهنگ شـــهروندی مبتنی بر استفاده از شبکه های اجتماعی در میان شهروندان تهرانی. مطالعات رسانه‌های نوین، ۱۰(۳۸)، ۳۳۶-۲۹۷ .

نوریجانی، ع.، اسلامی، ح.، افشانی، س. ع.، و دهقان دهنوی، ح. (۱۴۰۲). ارائه الگوی مطلوب حکمرانی دیجیتال در عصر جامعه شبکه‌ای. مطالعات رسانه‌های نوین، ۹(۳۴)، ۴۲۹-۳۹۹ .

نوریجانی، ع.، اسلامی، ح.، افشانی، س. ع.، و دهقان دهنوی، ح. (۱۴۰۲). الگوی مطلوب حکمرانی آینده‌نگرانه و کاهنده آسیب‌های شبکه‌های اجتماعی مجازی خارجی در ایران. دین و ارتباطات (دانشگاه امام صادق/ نامه صادق)، ۳۰(۱)، ۲۳۸-۲۰۵ .

هرسیج، ح.، و ربیعی نیا، ب. (۱۴۰۲). الگوی شکل‌گیری جنبش‌های اعتراضی با تأکید بر نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی. جامعه شناسی کاربردی، ۳۴(۳)، ۲۲-۱.

Abbas Hasan, S., Piri, P., & Chalaki, P. (2025). Designing an optimal decision-making model for investors: Integrating artificial intelligence and financial reporting transparency. Journal of Asset Management and Financing, 1-22. https://doi.org/10.22108/amf.2025.143308.1934 (In Persian).

Afsharsafavi, M., Shojaeibaghini, G., & Rostami, M. (2024). Modeling the competitiveness factors of print media versus social networks for sustainable survival. New Media Studies, 10(40), 319–351. https://doi.org/10.22054/nms.2023.64393.1305 (In Persian).

Akborzi Davati, H., Nasrollahi Kasmani, A., & Farhangi, A. A. (2020). Probable scenarios for the IRIB news on new media space. New Media Studies, 6(21), 247–280. https://doi.org/10.22054/nms.2020.31853.474 (In Persian).

Aminalroaya, Y., & Aminalroaya, H. (2024). Feasibility of maintaining national security through monitoring the Internet and social networks from the perspective of international rules and the procedure of governments. Security Horizons, 16(61), 163–193. (In Persian).

Amirhoseiny, A., & Borzoioo, M. R. (2017). Removal reasons of civil liability of mass media in the legal system of Iran. Journal of Culture-Communication Studies, 17(36), 29–51. https://doi.org/10.22083/jccs.2017.46334 (In Persian).

Amiri, M., & Nouri Moradabadi, Y. (2012). A survey of the relationship between political attitude, trust in national media, active audiences, and the tendency of Tehran University students to virtual social networks. Interdisciplinary Studies in Media and Culture, 2(2), 39–63. (In Persian).

Ashayeri, T., & Jahanparvar, T. (2024). Studying the effect of media factors on the level of political participation of citizens. Journal of Culture-Communication Studies, 25(66), 167–194. https://doi.org/10.22083/jccs.2024.387374.3716 (In Persian).

Ashtarian, K., & Amirzadeh, M. (2015). Investigation of the effects of social networks on political participation (Case study: Tehran). Political Quarterly, 45(4), 825–841. https://doi.org/10.22059/jpq.2015.55946 (In Persian).

Bashir, H., & Afrasiabi, M. S. (2012). Internet social networks and youth life style: A case study of the largest Iranians' virtual community. Journal of Iranian Cultural Research, 5(1), 31–62. https://doi.org/10.7508/ijcr.2012.17.002 (In Persian).

Bastami, I., & Javadzadeh, M. A. (2015). Analysis of social network centrality in cyberspace with an approach to countering soft threats. Passive Defense, 6(3), 69–78. (In Persian).

Biabani, A., & b, A. (2018). Media as a tool for promotion of transparency and countering political and financial corruption. Rasaneh, 29(3), 85–104. (In Persian).

Blacklaws, C. (2018). Algorithms: transparency and accountability. Philosophical Transactions of the Royal Society A, 376, 20170351. http://dx.doi.org/10.1098/rsta.2017.0351 (In Persian).

Delband, M., & Nikunhad, A. (2025). Identification And Analysis of Drivers Influencing the Future of Religious Identity in Iranian Society. Futures Studies of the Islamic Revolution, 6(1), 103-127.

Eivazi, M., & Noorian, A. (2021). Investigating the future trends of social networks and its effects on national security. Interdisciplinary Studies on Strategic Knowledge, 5(17), 257–284. (In Persian).

Eftari, B., Aberoomand, J., & Arabbaferani, M. (2025). Meta-Synthesis of The Characteristics of Desirable Future Governance from The Perspective of the Supreme Leader (Mudallah-Ul-Alaihi) And Centered on the Second Step Declaration Of the Islamic Revolution. Futures Studies of The Islamic Revolution, 6(1), 11-62.

Eshaeri, T., Jahānparvar, T., Tamali, H. R., & Abbasi, I. (2022). Studying the factors affecting the emergence of administrative corruption and its prevention patterns using the inductive meta-qualitative method. Supervision and Inspection, 16(61), 13–46. https://doi.org/10.22034/si.2022.99509 (In Persian).

Etemadoleslami Bakhtoyari, A., Roshandel Arbatani, T., Zolfagharzadeh, M., & Farhangi, A. A. (2021). Recognizing the drivers and stakeholders affected on future of social networks. New Media Studies, 7(25), 223–256. https://doi.org/10.22054/nms.2021.49610.906 (In Persian).

Eynali, M., Ebrahimi, S. A., Farhadinejad, M., & Danaeifard, H. (2024). Identifying the challenges of realizing transparency in the Islamic Council. Majlis and Rahbord, 31(117), 165–193. https://doi.org/10.22034/mr.2022.5320.5090 (In Persian).

Fathi, H., Taghipour, F., & Vaez, N. (2023). Identifying the drivers affecting the future of virtual social networks in the face of mass media. Journal of Culture-Communication Studies, 24(61), 65–102. https://doi.org/10.22083/jccs.2023.333233.3568 (In Persian).

Fathi, H., Taghipour, F., & Vaez, N. (2023). The study of the future of online social networks in the face of traditional Iranian media from the perspective of power relations. Interdisciplinary Studies in Media and Culture, 12(2), 291–338. https://doi.org/10.30465/ismc.2022.41736.2576 (In Persian).

Fazlali, Z., Rahmanzadeh, S. A., & Hashemzehi, N. (2022). Hidden social networks and its effects on social health disorders. Iran Journal of Culture and Health Promotion, 5(4), 462–468. (In Persian).

Ghasemi, V., Adlipour, S., & Kianpour, M. (2013). Interaction in virtual social networks and its impact on the religious identity of the youth in Isfahan city. Religion & Communication, 19(42), 5–36. https://doi.org/10.30497/rc.2013.1438 (In Persian).

GHasemi, H., Nikooye, M., & Shiroyepoor, S. (2021). Strategies to build up social capital in Iran: The application of future-oriented approach of casual layer analysis. Iranian Journal of Management Sciences, 16(63), 135–160. (In Persian).

Ghavami Pour Sereshkeh, M., & Mahmoudi, A. (2025). Analysis of ethical dilemmas in the era of new media and social networks: Presenting an ethical framework and practical solutions. Quarterly Scientific Journal of Applied Ethics Studies, 20(3), 75–106. https://doi.org/10.22081/jare.2024.69686.1945 (In Persian).

Ghoroneh, H., ghaani, F., & babaki rad, A. (2025). Scenarios of Propagation of Religion in virtual social networks in the ten-year horizon. Futures Studies of The Islamic Revolution, 6(2), -.

Gigler, B.-S., & Bailur, S. (Eds.). (2014). Closing the feedback loop: Can technology bridge the accountability gap? The World Bank. http://dx.doi.org/10.1596/978-1-4648-0191-4 (In Persian).

Habibnezhad, S. A., & Ameri, Z. (2017). Indicators of transparency in Islamic state (with emphasis put on Alawi state). Islamic Law, 13(49), 129–157. (In Persian).

Harsij, H., & Rabeie nia, B. (2023). The formation pattern of protest movements with an emphasis on the role of virtual social networks. Journal of Applied Sociology, 34(3), 1–22. https://doi.org/10.22108/jas.2023.136185.2367

Hosseini Jiredehi, H., Bavandpuri, M., & Mahmoudi Raja, S. Z. (2023). Analyzing the role of social networks in the formation of social unrest in November 2018 in Iran. Security Horizons, 16(58), 11–49.

Jalali, M., & Azhar, Z. (2016). Government accountability: Position, dimensions and pre-conditions. Comparative Law Review, 20(1), 21–43. (In Persian).

Jalalian, G., Yaqoubipour, A., & Montazeri, M. (2023). Analysis of strategic drivers affecting the future of transparency in the Islamic Republic of Iran on the horizon of 1414. Majlis and Rahbord, 30(115), 269–299. https://doi.org/10.22034/mr.2022.5361.5118 (In Persian).

Javid, M. J., & Shahmoradi, E. (2015). The role of media in judicial transparency. Public Law Research, 17(47), 9–33. (In Persian).

Just, N., & Saurwein, F. (2024). Enhancing social-media regulation through transparency? Examining the new transparency regime in the EU. TechREG Chronicle, 2024(2). https://doi.org/10.5167/uzh-257668 (In Persian).

Khaniki, H., & Basirian, H. (2013). Activism and power in virtual social networks: A study of functions of Facebook in the real world. Social Sciences, 20(61), 45–80. https://doi.org/10.22054/qjss.2013.9797 (In Persian).

Khalighi, A., & Mirzaei Monfared, G. M. (2018). Legal analysis of transparency in public institutions. Stock Exchange Journal, 11(41), 68–98. (In Persian).

Kiakojouri, K. (2024). Analysis of barriers to open local government in Iran. Majles and Strategy, 31(119), 329–362. https://doi.org/10.22034/mr.2023.5541.5272 (In Persian).

Kousari, M., & Mowlaei, M. M. (2021). The study of the Iranian cyber space's content quality structure in Iran's 2025 vision through futures studies approach. Strategy for Culture, 13(52), 137–162. https://doi.org/10.22034/jsfc.2021.103354 (In Persian).

Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1985). Naturalistic inquiry. Sage Publications, Inc.

Mahanian, A. R., & Mojaradi, S. (2014). I.R.Iran's strategies toward virtual networks in future war. Defence Studies, 12(2), 79–115. (In Persian).

Mahmoud Oghli, R. (2016). Investigation of the effects of social networks on political activism in students of University of Isfahan. Social-Cultural Development Studies, 4(4), 145–168. (In Persian).

Meier, K. (2009, September 9–10). Transparency in journalism: Credibility and trustworthiness in the digital future [Paper presentation]. The Future of Journalism Conference, Cardiff. (In Persian).

Meraji Oskouie, S., Soltanifar, M., & Delavar, A. (2022). Factors affecting opinion leadership of social media users in creating social action. New Media Studies, 8(32), 357–384. https://doi.org/10.22054/nms.2022.48867.885 (In Persian).

Meshkini, G., Sohrabzadeh, M., Babaiifard, A., & Hajiani, E. (2023). Future Research of Youth Identity Crisis in The Horizon of Iran 1410. Futures Studies of the Islamic Revolution, 4(4), 59-96.

Momeni, S. H., Ranjbar Khachak, M., & Khajesarvi, G. (2024). Analysis of the concept and pattern of power in virtual space; Studying the formation of social movements. Security Horizons, 17(62), 169–204. (In Persian).

Monzeli, A. (2022). The study impact of virtual social media on shaping social crisis and vice versa using analytical hierarchy process. National Security, 12(44), 237–266. (In Persian).

Montazeri, M., Keshavarz Tork, E., & Solhju, M. R. (2019). Analysis of effective factors on future of public trust in government of I. R. Iran in 2045: Offering a pattern. Journal of Iran Futures Studies, 4(1), 1–27. https://doi.org/10.30479/jfs.2019.11165.1091 (In Persian).

Mousanejad, M., & Shirdel, E. (2021). A futuristic study of virtual social networks with scenario writing approach. Journal of Strategic Management and Future Studies, 4(1), 1–23. (In Persian).

Naghdi, H., Taghipour, F., & Ebrahimzadeh Dastjerdi, R. (2024). Offer the model of citizenship culture promotion based on the use of social networks among Tehran citizens. New Media Studies, 10(38), 297–336. https://doi.org/10.22054/nms.2024.60091.1180

Najafpour Aghabeighlou, A., Parsania, H., & Eslami Tanha, A. A. (2021). Virtual utopia theoretical framework of cyberspace governance in the Islamic Republic. Religion & Communication, 28(1), 305–330. https://doi.org/10.30497/rc.2021.75821

Nourijani, A., Eslami, H., Afshani, S. A., & Dehghan Dehnavi, H. (2023). A desirable model of future governance concerned and reducing the harms of foreign virtual social networks in Iran. Religion & Communication, 30(1), 205–238. https://doi.org/10.30497/rc.2022.243928.1948

Nourijani, A., Eslami, H., Afshani, S. A., & Dehghan Dehnavi, H. (2023). Presenting the ideal model of digital governance in the era of networked society. New Media Studies, 9(34), 399–429. https://doi.org/10.22054/nms.2023.72100.1543

Pourjafari, A., & Zabolizadeh, A. (2025). Identifying cultural factors affecting the dynamic capabilities of internal platforms (future prospects and opportunities). Journal of Culture-Communication Studies, 26(69), 123–145. https://doi.org/10.22083/jccs.2025.440944.3836 (In Persian).

Rahman Zadeh, S. A. (2010). Functions of virtual social network in globalization period. Strategic Studies of Public Policy, 1(1), 49–78. (In Persian).

Rahnavard, F., Jokar, A., Taherpour, H., & Rasouli, M. (2019). Developing a social accountability framework for public organizations in Iran. Journal of Public Organzations Management, 7(2), 115–134. (In Persian).

Reviglio, U., & Agosti, C. (2020). Thinking outside the black-box: The case for “algorithmic sovereignty” in social media. Social Media + Society, 6(2), 1–12. https://doi.org/10.1177/2056305120915613 (In Persian).

S, S., & M, S. (2016). Identifying affecting propulsion on the future of press in Iran. Journal of Culture-Communication Studies, 17(34), 47–68. https://doi.org/10.22083/jccs.2016.23949 (In Persian).

Sadeghnejad Naeini, M. (2024). The role of transparency in preventing economic crimes. Encyclopedia of Economic Law Journal, 31(25), 57–79. (In Persian).

Sadeqi Jaqeh, S. (2019). Transparency, supervision and efficiency. Strategic Studies Quarterly, 21(82), 7–34. (In Persian).

Salem, M., Kaousi, I., & Etebariyan, A. (2018). Designing a model for cultural security in the country within virtual social networks with an emphasis on social media. Behavioral Studies in Management, 9(17), 1–14. (In Persian).

Sandelowski, M., & Barroso, J. (2007). Handbook for synthesizing qualitative research. Springer Publishing Company.

Sardarnia, K., Kazerouni, E., & Ghoreyshi, J. (2025). The challenges of governance in the Islamic Republic of Iran within social networks: The case of Generation Z. Scientific Journal of Political Sociology of the Islamic Revolution, 5(4), 111–140. (In Persian).

Shabani, K., Geranmayepour, A., & Hashemi, S. (2022). Ways to detect fake news in the media from the point of view of communication specialists and professionals. New Media Studies, 8(30), 207–233. https://doi.org/10.22054/nms.2022.60020.1178 (In Persian).

Shahghasemi, E. (2006). A review of the aspects of virtual space impacts on communication theories. Global Media Journal-Persian Edition, 1(2). (In Persian).

Shamlou Mahmoudi, E., Amiri, H., & Valikhani Dehaghani, M. A. (2025). Identifying the components of the organizational transparency model in order to promote administrative health through the mediation of social media. News Science Quarterly, 13(4), 249–280. https://doi.org/10.22034/lrsi.2024.470879.1215 (In Persian).

Sharif Shaykh al-Islami, S. J., Nazarizadeh, F., & Gaeini, A. (2021). Analysis of trends and drivers affecting future social networks. New Media Studies, 7(27), 359–399. https://doi.org/10.22054/nms.2021.54542.1027 (In Persian).

Tosuli, G., & Mousavi, M. (2005). The concept of capital in classical and modern theories with an emphasis on social capital theories. Social Sciences Letters, 26, 1–32. (In Persian).

Vergara, C., Jain, R., & Mehta, S. (2024). A history of transparency regulations: Interdisciplinary strategies for shaping social media regulation and self-governance. In Proceedings of the ACM Conference on Digital Government Research (dg.o 2024). ACM. https://doi.org/10.1145/3657054.3657157 (In Persian).

Villodre, J. (2025). A three-model approach to understand social media-mediated transparency in public administrations. International Review of Administrative Sciences, 91(1), 111–129. https://doi.org/10.1177/00208523241261896 (In Persian).

Wong, Y. N., Jones, R., Das, R., & Jackson, P. (2023). Conditional trust: Citizens' council on data-driven media personalisation and public expectations of transparency and accountability. Big Data & Society, 10(2). https://doi.org/10.1177/20539517231184892

Zamani, A., Taghipour, F., & Esmaili, R. (2021). The consequences of media transparency in Iran. Media Studies, 4(15), 19–35. (In Persian).

Zamani, A., Taghipour, F., & Esmaili, R. (2023). Strategies to promote transparency in Iranian media. Rasaneh, 33(4), 271–292. https://doi.org/10.22034/bmsp.2022.306186.1615 (In Persian).

Zamani, Z., Malaekeh, H., & Haghighatian, M. (2021). The relationship between digital media literacy and political satisfaction citizens of Tehran. Journal of Culture-Communication Studies, 22(53), 7–30. https://doi.org/10.22083/jccs.2019.197663.2892 (In Persian).